

KUN RUNOILIJA JA ÄLYKKÖ PAISKAAVAT KÄTTÄ

Tunteiden käsitteleminen ryhmätyössä

Esittävän taiteen koulutusohjelma
Teatteri-ilmaisun ohjaaja
Opinnäytetyö
17.11.2008

Esa Kytösaho

TIIVISTELMÄSIVU

Koulutusohjelma Esittävä taide		Suuntautumisvaihtoehto Teatteri-ilmaisun ohjaaja	
Tekijä Esa Kyösti Kytösaho			
Työn nimi KUN RUNOILIJJA JA ÄLYKKÖ PAISKAAVAT KÄTTÄ Tunteiden käsitteleminen ryhmätyössä			
Työn ohjaaja/ohjaajat Pia Houni			
Työn laji Opinnäytetyö	Aika 17.11.2008	Numeroidut sivut + liitteiden sivut 42 + 1	
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Teatteri-ilmaisun ohjaaja työskentelee erilaisissa ryhmissä, jotka saattavat poiketa toisistaan monella tavalla. Tutkimusongelmana käsittelen sitä, miten ryhmätyössä ihmiset voisi ottaa huomioon kokonaisvaltaisina yksilöinä. Yritän löytää ratkaisuja siihen, miten ryhmän työilmapiirin saisi myös tunnetasolla avoimeksi. Tutkin mahdollisuuksia ryhmätyön saattamiseksi sellaiselle tasolle, että tunteet toimisivat sekä ryhmän että ryhmän päämäärän hyväksi eivätkä niitä vastaan.</p> <p>Tutkin työssäni tunteiden vaikutusta sekä itseäni että kahteen erilaiseen ryhmään. Ensimmäinen ryhmäkokemukseni on Stadian esittävän taiteen koulutusohjelman tarinateatterityöpajassa. Toiselle ryhmälle ohjasin <i>Ei mistään kotoisin</i> -näytelmän. Tarinateatterityöpajassa olin osallistuva opiskelija, ryhmän jäsen, joka tutki omia tunteitaan ja opetteli erilaisia työmetodeja. Ohjauksessani olin taiteellisessa päävastuussa oleva ohjaaja, jonka tehtävä oli työryhmän kanssa luoda kokoillan näytelmä. Kummankin jakson käsittelyssä nämä eri näkökulmat painottuvat. Oman ammatti-identiteettini kehittyminen leikkaa näitä molempia jaksoja ja toimii yhdistävänä tekijänä kautta työn.</p> <p>Teoreettisena viitekehyksenä käytän Antti Pietiäisen (2001) tunteiden dynamiikkaa käsittelevää teoriaa.</p> <p>Esimerkkinä konkreettisesta tunnetyöskentelystä tarkastelen tarinateatterityöpajassa oppimaani ja ohjaukseeni soveltamaani työskentelytapaa, <i>piiriä</i>. Tämä työtapaa mahdollistaa tunteiden jakamisen työryhmässä hedelmällisellä ja terveellä tavalla.</p> <p>Totesin lopputyössäni, että tunteiden huomioiminen teatterityössä synnyttää avoimempaa, intohimoisempaa ja pidäkkeetöntä työskentelyä. Kokonaisvaltaisen yksilön huomioimisen ansiosta sekä ryhmä että yksittäiset ryhmänjäsenet saivat mahdollisuuksia kehittyä.</p>			
Teos/Esitys/Produktio			
Säilytyspaikka Taideteollisen korkeakoulun kirjasto, Aralis-kirjastokeskus			
Avainsanat tunne-elämä, ryhmä, ryhmätyö, ohjaaminen, tarinateatteri, kokonaisvaltainen ihmiskuva			

Degree Programme in Performing Arts		Specialisation Bachelor of Drama Education
Author Esa Kyösti Kytösaho		
Title When a Poet and the Intellectual Meet; Working with Emotions in Groups		
Tutor(s) Pia Houni		
Type of Work Final Project	Date 17.11.2008	Number of pages + appendices 42 + 1
<p>The Drama Instructor works in different groups that may differ from each other drastically. My final thesis focuses on the possibilities of taking care of people as a whole in a group. I try to find solutions to the problem of how to make the working environment open for emotions in groups. Furthermore, I also try to find answers to the following question: how to reach such a level in a group work that individual emotions would work for the group and for the group's goals and not against them.</p> <p>In my final thesis I study the effect of emotions on myself and to two different groups. The first group involves me being in a playback theatre workshop. For the second group I directed a play called <i>Ei mistään kotoisin</i>. In the playback theatre workshop I was a student, a member of the group who conducted research of his own emotions and studied a variety of methods. As a director for the second group, I was the one who made the major artistic decisions and whose purpose in collaboration with the group was to create a full-length play. Each period emphasizes its own point of view. My own process of becoming a professional unites these periods and works as a unifying element.</p> <p>As a theoretical framework I use Antti Pietiäinen's (2001) theory on the dynamics of emotions.</p> <p>As a concrete example of working with emotions I study a working method – called “circle” – that I learned in the playback theatre workshop. I also applied this working method when directing the play. This working method facilitates sharing feelings in a group in a healthy and respectful way.</p> <p>In my Final Project I have also assumed that taking emotions of the group into account whilst working creates a more open minded, passionate and stress relieved work. By accepting an individual as a whole, the whole group and every single member of the group had a chance to evolve.</p>		
Work / Performance / Project		
Place of Storage Aralis Library and Information Center, Helsinki		
Keywords emotional life, group, group work, directing, playback theatre, holistic understanding of human nature		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TUNTEIDEN TEORIAA.....	3
3	TARINATEATTERITYÖPAJA.....	6
3.1	Tarinateatterin peruskäsitteitä	7
3.2	Minä tarinateatterityöpajassa.....	9
3.3	Työpajan ryhmästä.....	12
3.4	Piirityöskentelystä tarinateatterityöpajassa.....	14
3.5	Minä ja tunteeni piirissä	16
3.6	Loppupäätelmiä työpajasta.....	20
4	EI MISTÄÄN KOTOISIN -OHJAUS	22
4.1	Tekstistä ja sen eri työvaiheista	23
4.2	Harjoitukset.....	25
4.3	Piiri osana ohjausta	26
4.4	Piirin soveltaminen ohjaukseen.....	27
4.5	Piirin kehittyminen	29
4.6	Loppupäätelmiä piiristä.....	33
5	OHJAAMASSA SEKÄ JÄRJELLÄ ETTÄ TUNTEELLA - ONNISTUUKO?....	34
5.1	Alkuvalmistelut.....	35
5.2	Harjoituskausi.....	36
5.3	Ohjauksen yhteenveto	38
6	LOPPUYHTEENVETO.....	39
7	LÄHTEET	41

1 JOHDANTO

Tunteiden käsittely teatterityössä. Senhän pitäisi olla itsestään selvää. Kliseisissä taiteilijamyteissä eksentriset, itseään täynnä olevat narsistit suorastaan pursuavat tunnetta. Lavalla. Entä sen ulkopuolella? Miten käsitellään inhimillisestä toiminnasta johtuvat jokapäiväiset tunnereaktiot työryhmän sisällä? Tämä työ lähtee olettamuksesta, että tunteet on käsiteltävä. Joko ne käsitellään tai ne tulevat käsittelyyn myöhemmin, tavalla tai toisella.

Kiinnostukseni tunteisiin ja niiden käyttöön teatteriympäristössä nousee omasta taustastani. Koen, että omat rajoitteeni ovat vahvasti tunnesidonnaisia. Tai toisin sanoen en osaa käsitellä tunteitani. Toimin usein täysin järjen varassa ja jo pitkään olen kokenut sen äärimmäisen kuluttavaksi. Elämästäni on tullut suorittamista, olen sairastunut pelkän järjen varassa toimimiseen – mikä on saanut minut pakenemaan pois tunteitteni ääreltä, etsimään lohdutusta erilaista viihdykkeistä. Pietiäisen (2001, 77) mukaan tämä aiheuttaa elämässä ajalehtimistä, joka johtaa lopulta masennukseen ja uupumisen. Tällainen järkeen turvautuva ihminen sairastuu helposti juuri oman toimintamallinsa vuoksi, vaikka hän ei sitä myönnäkään.

En ole kieltänyt tunteitani tietoisesti, mutta olen lykännyt ne syrjään ja paennut niitä, mikä on aiheuttanut kohdallani ahdistusta, masennusta ja ylitsepääsemätöntä stressiä. Omalla kohdallani tällainen toimintamalli nousee lapsuudestani, jolloin minun piti kasvaa liian aikaisin aikuiseksi. Eli opetella käsittelemään asioita järkevästi, koska se oli ainoa selviytymiskeino. Pietiäinen (2001, 28) esittää, että järki-ihminen varastoi tunteet

kehoonsa, jolloin ne aiheuttavat juuri yllämainittuja reaktioita. Järki-ihmiselle tunteet ovat osoitus heikkoudesta ja siksi hän kävelee niiden yli, unohtaen olevansa kokonaisvaltainen olento, joka ei voi noin vaan ohittaa tunteitaan.

Lähestyn omaa tunnemaailmaani sekä ammattilaiseksi kasvamistani kahden erilaisen kokemuspäivän kautta. Ensimmäisen aikana olin Stadian esittävän taiteen koulutusohjelman tarinateatterityöpajassa. Tänä aikana opin käsittelemään omia tunteitani edes jollakin tavalla. Toisella jaksolla ohjasin oman taiteellisen opinnäytetyöni, *Ei mistään kotoisin* -näytelmän. Ajallisesti nämä kaksi jaksoa sijoittuivat päällekkäin. Tarinateatterityöpaja sijoittui ajalle 10.1–14.3. 2008. Näytelmän harjoitukset alkoivat 23.1. ja viimeinen esitys oli 19.4.2008.

Sekä tarinateatterityöpajan että oman ohjaukseni kohdalla käsittelemän pääasiassa kahta seikkaa. Ensinnäkin tutkin tunteiden vaikutusta sekä itseäni että ryhmääni. Toiseksi tutkin piiriä käyttöä ja sen mukanaan tuomia mahdollisuuksia. En käsittele tarinateatteria työmetodinä enkä pura omaa ohjaustani auki kokonaisuudessaan. Tällä rajauksella pyrin syventämään tutkimustani.

Oma asemani ja sitä kautta näkökulmani näillä kahdella jaksolla oli erilainen. Tarinateatterityöpajassa olin osallistuva opiskelija, ryhmän jäsen, joka tutki omia tunteitaan ja opetteli erilaisia työmetodeja. Ohjauksessani olin päävastuussa oleva ohjaaja, jonka tehtävä oli työryhmän kanssa luoda koko illan näytelmä. Kummankin jakson käsittelyssä nämä eri näkökulmat painottuvat. Oman ammatti-identiteettini kehittyminen leikkaa näitä molempia jaksoja ja toimii yhdistävänä tekijänä kautta työn.

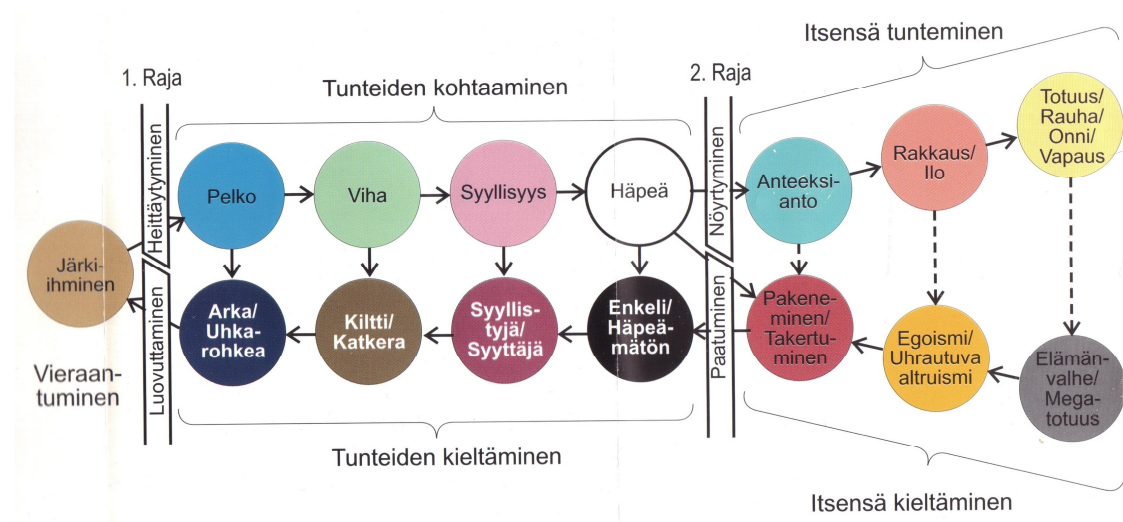
Tunnekeskeisen ajattelun kautta halusin luoda työmallin, joka ottaa ihmiset huomioon kokonaisuuksina. Työssä keskitytään vahvasti tunnemaailmaan vaikuttaviin seikkoihin sekä niiden vaikutuksiin teatterityössä. Tämän seurauksena myös järjellinen prosessi korostuu tunteiden rinnalla. Ne eivät ole kaksi erillistä asiaa, vaan toisiinsa vaikuttavia virtoja. Usein on jopa hankalaa erotella, missä tunteen ja järjen raja menee. Tällöin ollaan hedelmällisellä maaperällä, kokonaisen ihmiskuvan äärellä.

Keskityn erityisesti yhden soveltamani työkalun, piiriin, tarkasteluun. Piiri on nimensä mukaisesti piirissä istumista ja asioiden jakamista. Tämä työskentelytapa tuli minulle

tutuksi tarinateatterityöpajassa ja sovelsin sitä myös omaan ohjaukseeni. Työkaluna piiri antaa ihmisille mahdollisuuden hypätä pois työrooleistaan ja jakaa pieni hetki muiden kanssa ilman paineita. Se mahdollistaa avoimen keskustelun ja sitä kautta – toivottavasti – avoimemman työilmapiiriin.

2 TUNTEIDEN TEORIAA

Aito tunne liittyy aina tiettyyn yksilön elämänsä tapahtumaan tai sen toistumiseen. Antitunne on tuon tapahtuman yhteydessä kielletyn tunteen aiheuttama tila tai toimintamalli, jonka avulla ihminen hallitsee tunteen. (Pietiäinen 2001, 48.)

Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio (Pietiäinen 2001, kansilehti).

Kuvassa 1 esiintyvä tunteiden dynamiikkakaavio esitetään tässä lukuohjeena. Kaavioon viitataan työssä ja sen kautta tarkastellaan etenkin henkilökohtaista tunnekehitystäni koko työn läpi.

Lyhyesti sanottuna tunne on yksilön terveen sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistava kehollinen kokemus, jolla on aina kohde (Pietiäinen 2001, 28–30). Antitunne on tunteen kieltämiseen perustuva kehollinen kokemus, joka syntyy silloin, kun tunnetta yritetään kontrolloida järjen avulla tai se kielletään. Tällöin ihminen oppii tulemaan toimeen ainoastaan järjensä varassa kieltäen olevansa myös tunteva. Tästä voi seurata pahimmassa tapauksessa jopa sairastuminen. Antitunteen ylläpitäminen vaatii jatkuvaa

järjellä kontrollointia, joka kuluttaa ihmisen voimia ja väsyttää häntä. (Pietiäinen 2001, 30–34, 242) Itselläni eräs antitunne syntyi, kun lapsena opin pelkäämään läheistä perheenjäsentäni. En uskaltanut ilmaista pelkoani vaan kätkin sen, koska koin ympäristön olevan minua ymmärtämätön. Aloin käyttäytyä korostetun kiltisti ja soveliaasti, jotta en vain olisi kohdannut pelkoani. Ja näin siirryin hiljalleen kohti järki-ihmistä. Tämän prosessin olen käynyt läpi monta kertaa myös aikuisiällä. Tämä antitunnetila aiheuttaa nopeaa väsymistä, haluttomuutta ja kykenemättömyyttä tekemään pieniäkään ratkaisuja. (ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio, ensimmäisen rajan alue)

Kuvassa 1 lähtökohtana on järki-ihminen. Ylempi rivi edustaa aitoja, terveitä perustunteita. Alempi rivi edustaa antitunteita. Kaaviossa tunteesta toiseen siirtyminen edellyttää, että ihminen käsittelee ilmenevät tunnetilat, eikä karkaa niitä tai lähde selittämään niitä järjellä. Karkaaminen tai järjellä selittely johtaa antitunteisiin ja pahimmassa tapauksessa itsensä kieltämiseen. (Pietiäinen 2001, 68–69) Miksi juuri nämä tunteet ilmenevät ja miksi juuri tässä järjestyksessä? Pietiäisen (2001, 83) mukaan nämä tunteet on havaittu tulevan ensimmäisenä pintaan käytännön terapiatyössä, eikä niitä ole valittu filosofisin tai teoreettisin perustein. On myös mahdollista edetä tunteet jossakin muussa järjestyksessä kuin kaaviossa esitetty. Tämä riippuu pitkälti siitä, mikä on kunkin ihmisen henkilökohtainen tunnehistoria. Tämä määrittää sen, minkä tunteen kanssa ihminen alkaa ensiksi työskennellä. (Pietiäinen 2004, 68–69)

On huomattava, että myös antitunteet voivat herättää tunnereaktioita. Kuitenkin ne poikkeavat aidosta tunteesta siinä mielessä, että niillä ei ole selkeää kohdetta. Kokija tuntee vain sisällään selittämättömän kipuilevan möykyn, joka ei tunnu avautuvan millään. (Pietiäinen 2001, 33–34)

Kaaviossa on kaksi rajaa, jotka ovat yksilön kehityksen kannalta kriittisessä asemassa. Ensimmäinen ylitettävä raja on järki-ihmisestä tunteeseen siirtyminen – Pietiäinen (2001, 68) käyttää myös sanaa ”tunnehypy”. Käytännössä ihminen tällä kohtaa on niin kipeä itsensä järkeistämistä, että muuta vaihtoehtoa ei ole. Hypyn toteutuminen on yksilöstä kiinni. Tällä rajalla vaikeinta on kohdata itsensä myös tuntevana ihmisenä. Hypyn jälkeen ihminen alkaa prosessoida ylärivin perustunteita. Tämän kautta hän toivottavasti etenee kohti terveempää minäkuva. Yleensä ensimmäinen kohdattava tunne on pelko, mutta on täysin yksilöstä kiinni, minkä tunteen hän ensimmäisenä kohtaa. (Pietiäinen 2001, 68–70)

Omalla kohdallani ensimmäinen hyppy tarkoitti sitä, että sallin itseni olla heikko ja tuntea surun kautta hylkäämisen ja avuttomuuden tunteita. Kohdattuani nämä tunteet oli jatkossa helpompaa antaa muidenkin tunteiden tulla kun olivat tullakseen, eikä kääntää niitä antitunnetun materiaaliksi.

Toisella rajalla haasteellisinta on ymmärtää olevansa heikko ja antaa itselleen anteeksi. Järjen kautta luotu valheellinen omakuva on hylättävä ja on nöyryyttävä oman itsensä äärellä. Ego panee vastaan kovaa tässä asiassa ja saattaa ruoskia ihmisen takaisin itsensä tai tunteidensa kieltämiseen. Kyse on itsensä rakastamisesta juuri sellaisena kuin on. Tämä on tietenkin vaikeaa, jos itsestä on kuva kaikkivoipana suorittajana. (Pietiäinen 2001, 68–70) Itselläni tällaiset kaikkivoipuuden tuntemukset liittyvät yleensä hyvin arkisiin asioihin: opintojen suorittamiseen parhaalla mahdollisella tavalla, hyvän kunnon ylläpitämiseen, parisuhteen vaalimiseen. Ne eivät ole maailmanvalloituksesta unelmoivan ihmisen toiveita, vaan ihan tällaisen tavallisen tallaajan.

Pietiäisen teoriaan päädyin sen sovellettavuuden ja käytännönläheisyyden vuoksi. Tunteiden dynamiikkakaavio tarjoaa hyvän pohjan pohdiskella sekä omia tunteitani että analysoida ryhmässä esiintyviä tunteita. Myös ajatus hyväksymisen kantavasta voimasta ja selkeästä esitysasusta kallistivat valinnan Pietiäisen puoleen.

Työn läpileikkaava ajatus on kokonaisvaltainen ihmiskuva. Tällä tarkoitan sitä, että ihminen otetaan huomioon yksilöllisine ominaisuuksineen sekä älyllisesti että tunteellisesti. Työ keskittyy tunteisiin siksi, että olen usein kokenut tunteiden käsittelyn teatterityössä puutteelliseksi. Tunteet ovat kuitenkin vain yksi puoli inhimillisestä toiminnasta. Haluankin painottaa, että ihminen tulisi huomioida kokonaisvaltaisesti missä tahansa työssä. Tässä työssä keskityn tunteisiin, jotta se älyllinen työtapa, jonka olen itse kokenut uuvuttavaksi, tasapainottuisi. Työssä tarkastellaan siis enimmäkseen kolikon toista eli tunnepuolta. Mutta ei sitä toistakaan saa unohtaa.

Toiseksi tärkeäksi tekijäksi nousee ryhmätyö. Ilman vuorovaikutusta ei synny tunteitakaan. Ryhmän funktiota tarkastellaan yksilön tunne-elämään vaikuttavana elementtinä. Lisäksi työssä tutkitaan tapoja, joilla ryhmä vaikuttaa yksilön kehitykseen myönteisesti. Tämä tarkoittaa tämän työn tapauksessa rehellisyyttä, avoimuutta ja rohkeutta jokaisen ryhmän jäsenen kohdalla. Jotta aitoa kehitystä tapahtuisi, täytyy

kaikki ryhmässä ilmenevä käsitellä. Mielellään heti, kun asia tulee ilmi – mikäli se on mahdollista. On täysin ryhmän painotuksesta kiinni, mitkä asiat on syytä nostaa tarkasteluun.

Ryhmää tarkastellaan kahdesta näkökulmasta. Ensimmäkin luon katsauksen siihen, millainen oppija ja ryhmän jäsen olin tarinateatterityöpajassa. Tarkastelen itseäni ja kehittymistäni ryhmän tasa-arvoisena jäsenenä. Toiseksi tutkin omaa lopputyöohjaustani, *Ei mistään kotoisin* -näytelmää. Tutkin tätä prosessia niin ryhmänohjaajan kuin ryhmänkin näkökulmasta.

Lisäksi tarkastelen ohjaajuutta ja omaa ammattilaiseksi kasvamistani.

Tarinateatterityöpajan kohdalla pohdin oman tunne-elämäni tutustumisen vaikutuksia ammatti-identiteettini kannalta. Oman ohjaukseni kautta sovellan oppimaani käytäntöön ja tutustun siihen, miten ratkaisuni vaikuttavat ohjauksessani olevaan ryhmään.

3 TARINATEATTERITYÖPAJA

Osallistuin koulutusohjelmani sisällä järjestettävään tarinateatterikurssiin 10.1.–14.3. 2008. Opettajanamme kurssilla toimi Päivi Ketonen. Kurssin virallisena tavoitteena oli keskittyä tarinateatteriohjaajuuden kehittämiseen.

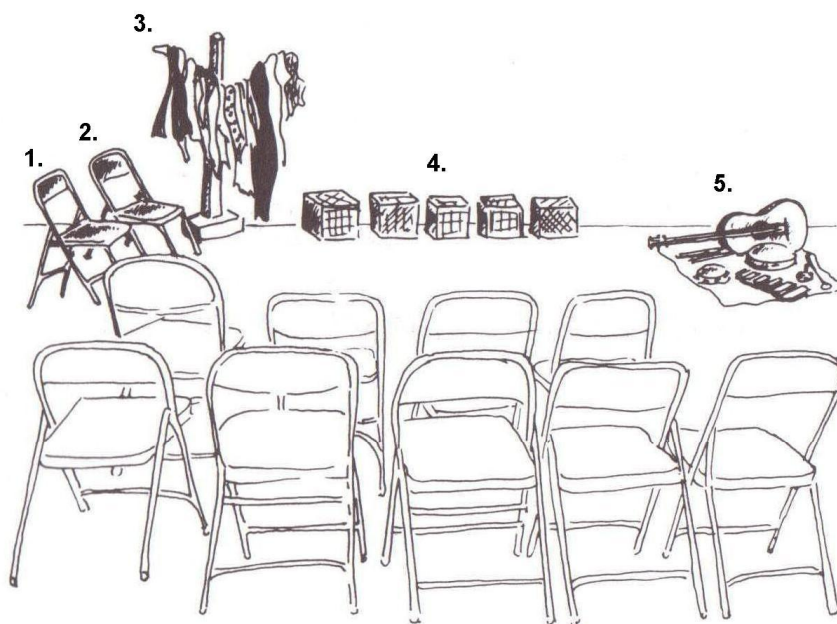
Ulkoiset syyt osallistumiseeni oli kirjattu opintosuunnitelmaani: ryhmänvetäjäyden kehittäminen, ohjaajantyön harjoittaminen jne. Sisäisesti tunsin toisenlaista vetoa kurssia kohtaan. Tiesin olevani itselleni velkaa tavalla, jota en aiemmin ole käsitellyt. Halusin päästä käsiksi omaan tunnemaailmaani, jotta en selittäisi maailmaa vain ja ainoastaan ajattelun kautta.

Toinen tavoitteeni kurssilla oli samalla virittäytyä ohjaajan rooliin tulevaa lopputyöohjaustani varten. Tämän aion saavuttaa tutkimalla tunnepuolta itsestäni, joka on jäänyt melko torsoksi omassa kehityskaaressani. Halusin tutkia itseäni ja omia rajoitteitani ennen ohjaamiseen ryhtymistä. En halunnut, että omat henkilökohtaiset ristiriitani muuttuisivat henkisen väkivallan teoiksi työryhmää kohtaan.

3.1 Tarinateatterin peruskäsitteitä

Tarinateatterin tarkoitus on sen nimessä. Se mahdollistaa tarinoiden kertomisen turvallisessa ympäristössä. Vieläpä sellaisella tavalla, että tarinan kertoja ja yleisö voivat yllätyä näkemästään ja oppia kenties jotain uutta. Tarinateatteri ei vain toista kerrottuja tarinoita, vaan se puhalttaa niiden alla kytevään hiillokseen uutta tulta. (Ks. Salas 1999, 22–23.)

Tarinateatteriesityksessä noudatetaan rituaalinomaista kaavaa, jonka tarkoituksena on päästä käsiksi ihmisten kokemuksiin. Tarinateatteriin ottavat osaa seuraavat osapuolet: ohjaaja, näyttelijät, yleisö, kertoja joka valitaan yleisön joukosta sekä mahdollisesti muusikko(ja). Esityksissä istumajärjestys on tarkkaan määrätty, ks. Kuva 2: Tarinateatterin perusasetelma.

1. Kertojan tuoli
2. Ohjaajan tuoli
3. Rekvisiitta
4. Näyttelijöiden tuolit
5. Paikka muusikoille ja heidän välineilleen

Katsomona toimivat kuvan etualalla olevat tuolit.

Kuva 2: Tarinateatterin perusasetelma (Salas 1999, toinen sisäsivu, numerot ja tekstin kuvaan muokannut Esa Kytösaho).

Ohjaaja luotsaa koko tilannetta, sekä esiintyjä että yleisöä. Tarinateatteri osallistaa katsojan konkreettisella tavalla. Yleensä ohjaaja esittelee aluksi illan teeman. Sitten yleisöä lämmitellään pienillä leikeillä. Tämä jälkeen yleisöstä pyydetään ihminen lavalle kertomaan jokin teemaan liittyvä tarina. Tästä henkilöstä tulee kertoja. Ohjaaja kyselee kertojalta kysymyksiä, jotka avaavat tarinaa sekä näyttelijöille että yleisölle.

Lopulta ohjaaja tiivistää kertojan tarinasta otsikon. Tämän otsikon ja kuulemiensa asioiden turvin näyttelijät esittävät tarinan kertojalle ja yleisölle. Mitään ennakkovalmisteluja ei suoriteta, tarina esitetään improvisaationa viitteellistä rekvisiittaa käyttäen. Tarinan loputtua ohjaaja kyselee kertojalta hieman siitä, mitä hän näki. Tarvittaessa esitys voidaan myös toistaa uusin ohjein.

Pääpaino kurssillamme oli tarinateatteriohjaamisessa. Ohjaajan tehtävänä on toimia tarinateatteri-illan seremoniamestarina. Hänen tehtävänsä on huolehtia kolmesta asiasta: tarinasta, yleisöstä sekä kertojasta (Salas 1999, 65–66). Hänen vastuulleen kuuluvat näiden kolmen maaston lisäksi kaikki se, joka niiden väliin jää. Ohjaajan tulee olla samalla sekä lempeä että tiukka. Tilanne pitää olla avoin ja vastaanottavainen, mutta se ei saa levitä käsiin.

Mielestäni ohjaajan tärkein tehtävä on aidon kohtaamisen kautta virittää tilanne sellaiseksi, että jokainen esityksestä lähtevä kokee saaneensa erityisen kokemuksen. Parhaiten tässä voi onnistua taidon lisäksi luottamalla tilanteeseen ja ihmisiin. Ohjaaja on se polttopiste, jonka kautta koko ilta suodattuu.

Tarinateatterinäyttelijän tulee olla auki. Näkemänsä ja kuulemansa perusteella hänen on improvisoitava lavalla tilanne, jossa näkyisi jotain olennaista kertojan jakamasta tarinasta. Tunneherkän asian ilmaiseminen lavalla – mielestäni – vaatii ainakin osittaista eläytymistä kuultuun tarinaan. Ilman tällaista taitoa on vaikea näytellä. On oltava auki, on oltava herkkänä ja on oltava valmis käymään päin tarinan tuntematonta maastoa, jonka näkee vasta lähdettyään sieltä. Siksi omien tunteiden tunteminen helpottaa työskentelyä.

Minulle henkilökohtaisesti tarinateatteriharjoitteista oli hyötyä oman tunneilmaisun löytymiseen. Kuuntelemalla tarkkaan ja eläytymällä kerrottuun tarinaan sain ilmaisuuni aivan uudenlaista ilmaa jo kurssin alkupuolella. Tosin tuolloin en vielä tiennyt, että

tällaiset pienet avautumiset johtaisivat minut omien tunteideni äärelle ja siten kohtaamaan itseni aivan uudella tavalla.

3.2 Minä tarinateatterityöpajassa

Erään työpajan päätteeksi aivan opintojeni alussa sain opettajaltani seuraavan palautteen: “Sinussa on selkeästi kaksi eri puolta: runoilija ja älykkö. Nyt vain on niin, että he ovat eri puolella jokea eivätkä he siksi voi tehdä kovin kiinteää yhteistyötä. Sinun tehtäväsi on rakentaa silta heidän välilleen”. Tuo kommentti osui ja upposi. Juuri siksi halusin tälle kurssille. Siltaa rakentamaan. Halusin ensin tutustua itseeni, jotta voisin tutustua muihin.

Tämän kappaleen käsittelyssä tulee huomata, että etenen yleensä tilanne ja/tai tunne kerrallaan. Lähestymistapa noudattaa tunteiden ilmenemistä eri opetuskerroilla, jota ei voi ennakoida. Saatoin yhtenä päivänä käydä useamman tunteen lävitse, toisena taas menin takapakkia, kolmantena jotain siltä väliltä. Pietiäinen (2001, 69, 73) esittää, että yksilön kokemuksia ei voida yleistää. Jokainen ihminen on oma kokonaisuutensa ja kokee asiat omalla tavallaan. Lisäksi on huomioitava, että tunnekokemukset saattavat olla päällekkäisiä ja/tai hyvin poikkeavia esitetystä mallista (Pietiäinen 2001, 73. Ks. myös Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio).

Aallon (2000, 30) mukaan ihmisen tulee ensin olla tietoinen omista tarpeistaan, jotta hän voisi olla yhteydessä tunteisiinsa. Omalla kohdallani tämä tarpeiden tunnistaminen on tarkoittanut lapsuuden turvattomuuteen palaamista.

Jouduin kasvamaan aikuiseksi liian pian. Minun oli turvauduttava järkeviin ratkaisuihin ja näin aloin toimimaan itseäni vastaan. Lopulta en enää edes osannut kaivata sitä syyliä, joka minulta oli puuttunut. Eikä aikaakaan, kun minusta kasvoi länsimaisen ihmiskäsityksen mukainen kiintotähti: ihmiskone, joka mukisematta suorittaa. Huono puoli tällaisessa ihmiskoneessa on se järkeen turvautuminen. Jos se joskus menee epäkuntoon tai rikki, kuka sen korjaa? Ja miten?

Järjen varassa toimien opin myös peittämään itsestäni asioita. Pyrin miellyttämään ympäristöäni, koska pelkäsin liiaksi hylkäämistä, jos sattuisin paljastamaan itsestäni heikkoja kohtia. Tunsin, ettei minulla ollut vaihtoehtoja. Minulta puuttui sellainen ihminen tai ryhmä, jonka kanssa olisin voinut olla myös heikko. Tällä tavalla toimien tunsin oloni entistä huonommaksi ja lähdin etsimään itselleni korviketta, jotain mielihyvälähdettä, johon upottautua. Sellaisen löydettyäni olikin kierre valmis. Aina pahaa oloa tuntiessani uppouduin lisää korvikkeeseeni, mutta vuosia jatkuneen kierteen jälkeen sekään ei enää tarjonnut sellaista mielihyvää kuin ennen. (Aalto 2000, 31.)

Ainoa aito tunne jota lapsuudessani tunsin oli pelko. Huomion ja tuen puuttuminen ympäriltäni sai minut varuilleen jokaisessa tilanteessa. Niinpä en koskaan kehittynyt ja järjellinen toimintamalli alkoi määrittämään koko olemustani, koska en koskaan päässyt etenemään pelosta minnekään. Palasin aina taaksepäin ja jäin kiertämään kehää. (Ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio, ensimmäisen rajan alue.)

Lapsuuden kokemuksistani johtuen minulta on kadonnut sekä yhteisön että läheisten ihmisten tuki juuri silloin, kun olisin niitä kipeimmin tarvinnut. Kohdallani tämä on saanut narsistisia piirteitä, jotka ilmenevät lapsellisena miellyttämisen haluna sekä riitojen välttelynä. Koska en ole lapsena saanut riittävästi huomiota, etsin sitä aikuisena jatkuvasti alentamalla itseäni. Masennun vähäisestäkin takaiskusta, koska se mielestäni pienentää mahdollisuksiani saada huomiota muilta ihmisiltä. Lopulta tämä johtaa arvottomuuden ja tyhjyyden tunteisiin, joiden seurauksena lähdän etsimään lisää huomiota. (Turunen 2004, 105–106.)

Omassa työskentelyssäni pelon lisäksi arvottomuuden ja tyhjyyden tunteen kokeminen ovat suurimpia haasteita. Turusen (2004, 106–107) mukaan ihminen voi tuntea pitkäaikaisten tavoitteiden saavuttamisen jälkeen tyhjyyden tunteen, joka aiheuttaa kärsimystä. Tämän kärsimys on yksi niistä poluista, joilla ihminen voi kehittyä eteenpäin omana itsenään. Omalla kohdallani asia ei kuitenkaan ole näin suorasukainen. Tyhjyyden tunne on ollut kohdallani vallitseva perusolotila.

Tyhjyyden tuntemisen voi jäljittää lapsuuden pelkoon ja sen aiheuttamaan itseni pienentämiseen. Pelkään olevani arvoton, en saa mitään viestejä ympäristöstäni siitä että olisin mitään muuta, joten olen arvoton. Näin toimiessani olen pienentänyt itseni lähes

näkymättömiin. Voiko sellaisessa tilanteessa tuntea muuta kuin tyhjyyttä? (Ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio, tunteiden kieltäminen ja luovuttaminen.)

Aallon (2000, 31) mukaan yhteys omiin tunteisiin tekee mahdolliseksi niiden näkemisen toisissa ihmisissä. Olin jo pitkään ollut tietoinen omista rajoitteistani. Erään opetustyön yhteydessä koin juuri tällaista “tunnusokeutta”. En pystynyt tunnistamaan ryhmästäni sen erilaisia tunnetiloja ja siksi työskentely tuntui usein tervan juonnilta. Halusin päästä käsiksi omaan tunteiden kirjooni tästäkin syystä. Ohjaajana minulla ei ole varaa alkaa käsittelemään omia tunteitani työryhmän kautta.

Kyse oli myös oman tunneperimäni kohtaamisesta. Pietiäinen (2001, 50–51, 85) esittää, että tunteiden periytyminen on sosiaalista ja se muuttaa ilmenemismuotoaan kulttuurin mukana. Tähän periytymiseen ihminen voi vaikuttaa vasta tiedostaessaan sen (Pietiäinen 2001, 52). *Isältä pojalle* -elokuvassa (Suomi, 2004) päähenkilön isä toteaa, että Suomen sotien jälkeen syntynyt sukupolvi on pitkässä ketjussa yksi ensimmäisistä sukupolvista, joiden ei ole tarvinnut henkensä kaupalla lähteä puolustamaan kotiaan ja perhettään. Oma isäni kuuluu tähän samaan sukupolveen. Sotien aiheuttaman pelon – ja muiden periytyvien, kehittymistä estävien tunnereaktioiden – kierteen katkaiseminen oli tullut osakseni, jotta en jatkaisi sitä eteenpäin

Mitkä ovat ne arvot, jotka korvaavat miehiset uhrautumiseen ja taistelemiseen perustuvat arvot? Millainen on miehen rooli yhteiskunnassamme, joka on jo pitkään elänyt rauhassa? Miehen koko rooli muuttui yhtäkkiä sotilaasta joksikin muuksi. Väitän, että tämä prosessi on edelleen kesken ja olennainen osa sen käsittelyä on miehiseen tunnemaailmaan tutustuminen. Väitän myös, että tuosta tunnemaailmasta meillä on edelleen liian kliseinen ja hatara kuva – suurilta osin johtuen entisaikojen miehen korostuneesta roolista sotilaana. Tunteet olivat tällöin – ja ovat ehkä vieläkin – uhka miehelle identiteetille, tarpeettoman heikkouden osoitus, jota ilman tuli hyvin toimeen (Pietiäinen 2001, 80).

Vuosien varrella olin availut lukkojani ties millä keinoilla, mutta tunne siitä, että en aivan ollut päässyt käsitykseen siitä, mitä tunteet olivat, oli hyvin suuri. En halunnut joutua jälleen kerran tilanteeseen, jossa tunteeni purkautuisivat ulos räjähdysmäisesti – koska en ole niitä kyennyt kohtaamaan – mahdollisesti suurta tuhoa aiheuttaen. Pietiäinen (2001,

79–80) havainnoi, että järki-ihminen kokee tunteen villinä ja kontrolloimattomana. Hän ei tunnista sitä parantavaa voimaa, joka tunteiden kohtaamisesta seuraa. Tiesin parantumisen olevan mahdollista. Uskoin pystyväni auttamaan itseäni, jos vain uskaltaisin kohdata oman tunnemaaston.

3.3 Työpajan ryhmästä

Satunnainen ihmisjoukko ei vielä ole ryhmä. Jotta ryhmä muodostuisi, sen tulee täyttää tiettyjä perusasioita.

Ryhmän yleisiä tunnusmerkkejä ovat tietty koko, tarkoitus, säännöt, vuorovaikutus, työnjako ja roolit sekä johtajuus.
(Niemi 2004, 16)

Tarinateatterityöpajassa ryhmän koko oli yhdeksän henkilöä, mukaan lukien ohjaava opettajamme. Tarkoituksenamme oli opiskella tarinateatteriohjaamista ja siihen liittyviä asioita.

Tarinateatterin tekeminen vaatii tunneherkkyyttä, mikä tarkoittaa, että ryhmässä tapahtuvat asiat ovat luottamuksellisia. Opettajamme veti enimmäkseen ryhmää, ellei kyseessä ollut harjoite, jossa jokainen ryhmän jäsen sai kokeilla omia taitojaan rajatussa ympäristössä. Johtajuus pysyi tiukasti opettajallamme, joka saattoi keskeyttää harjoitteen tarvittaessa. Tyypillinen rooliasetelma oli oppilas-opettaja, mutta olimme läsnä myös omina itseinä, joskus jopa korostetusti. Hypimme myös sulavasti tarinateatterinäyttelijän sekä -ohjaajan rooliin tarvittaessa.

Kurssilla jokaisen rooli omana itsenään oli keskeisessä asemassa. Jotta pystyisimme käyttämään tarinateatterin työkaluja sujuvasti, täytyi meidän myös olla tietoisia omista mahdollisuuksistamme ja rajoitteistamme. Käsitelimme muun muassa erilaisia sosiaalisia rooleja, joita meille on elämän aikana kertynyt. Tämä tarkoittaa niitä erilaisia rooleja, joita kukin meistä käyttää erilaisiin tilanteisiin joutuessaan. (Niemi 2004, 84.) Tätä kautta pyrimme pääsemään jonkin sellaisen ihmiskuvan äärelle, joka olisi mahdollisimman aito ja avoin. Tällöin myös itsensä ilmaiseminen (tarinateatteriympäristössä) sujui luontevammin.

Tärkeää on myös huomata, että ryhmän sisällä vuorovaikutusta voi syntyä myös ryhmän jäsenten toisilleen antamista tekojen tulkinnoista (Niemistö 2004, 18–19). Kurssin puitteissa suoritettu työskentely pyrki nostamaan keskusteluun myös ne alitajuiset reaktiot, joilla reagoimme toisiimme. Meillä oli lupa ja miltei jopa vaade tuoda esiin ne asiat, jotka tapahtuivat ryhmän sisällä ja koskettivat meitä tavalla tai toisella.

Turvallisuuden tunteen luomiseksi oli tärkeää saada luottamus aikaiseksi, eikä se olisi onnistunut ilman tällaista jakamista. Aallon (2000, 17) mukaan turvallisessa ryhmässä myös ihmisen heikkoudet hyväksytään ja hänellä on mahdollisuus kehittää niitä.

Tulevaisuutta ajatellen tämä on hyvin tärkeää. Pitää tuntea omat heikot puolensa, jotta voi terveesti toimia ryhmän ohjaajana.

Heti alusta asti lähdimme luomaan sellaista ryhmähenkeä, jossa myös tunteiden ilmaiseminen olisi mahdollista. Aallon (2000, 18–19) mielestä tunteiden ilmaisu ryhmässä toisaalta altistaa, toisaalta taas auttaa selkiyttämään omia tunteitamme. Ryhmämme pääsi yllättävän nopeasti sellaiseen tahtiin, jossa uskalsimme ilmaista itseämme vapaasti, vaikka emme entuudestaan tunteneetkaan toisiamme. Tähän johtaneita syitä on monia: opettajamme ammattitaitoisuus, oma halumme ryhtyä tutkimaan itseämme ja aikaisempi koulutuksemme.

Johtuen tarinateatterin vaatimuksista tavoitteemme myös ryhmänä oli tutkia tunteitamme. Ryhmän yksi tavoitteista oli pitää henkilökohtaiset välinsä niin selkeinä, että voisimme käsitellä mitä tahansa esiin tulevaa tunnetta tai ajatusta. Meillä ei ollut varaa joutua tilanteeseen, jossa kriisiytyisimme vain siksi, että emme olleet puhuneet ryhmän sisällä vallitsevasta ilmapiiristä.

Myös opettajamme panos oli tärkeä. Niemistön (2004, 124) mukaan johtavassa asemassa olevat ihmiset saattavat herättää pelkoa joissakin ihmisissä, koska heillä on lähtökohtaisesti enemmän auktoriteettia kuin ryhmän muilla jäsenillä. Opettajamme asettui rooliinsa kuten mihin tahansa tarinateatteriesitykseen. Hän ohjasi meitä tiukasti, hellästi ja ymmärtävästi, koko ajan oman auktoriteettinsa säilyttäen.

Ryhmän keskinäiseen käyttäytymiseen tällainen pehmeä johtaminen vaikutti positiivisesti. Esimerkillä johtaminen toimi tässä tapauksessa erinomaisesti. Kuuntelun ja aidon välittämisen kautta hän antoi meille esimerkin sellaisesta ohjaamistavasta, joka ottaa

jokaisen ryhmän jäsenen huomioon. Tällainen ohjaustapa itsessään on paradoksi. Se on raudanluja, koska se on niin pehmeä. Hyväksyminen tuotti meidän ryhmässämme rentoutta ja työskentelytarmoaa tavalla, joka ei muunlaisella ohjaamisella olisi varmasti onnistunutkaan.

3.4 Piirityöskentelystä tarinateatterityöpajassa

Heti ensimmäisen päivän aluksi opettaja esitti harjoitteen, jota myöhemmin sovelsin muun muassa omaan ohjaukseeni. Kyse on yksinkertaisesti piirissä istumisesta – josta selvyiden kannalta käytän tästä eteenpäin pelkästään sanaa “piiri”. Jokainen tulee tilanteeseen omana itsenään ja tunnustelee hetken, miltä nyt tuntuu. Sitten sana on vapaa. Jokainen saa kertoa omista tuntemuksistaan. Ryhmän vetäjä esittää kysymyksiä, tunnustelee jokaisen kohdalta, mikä saattaisi tänään puhuttaa. Yksinkertainen “Mitä sinulle kuuluu?” on yleensä hyvä aloituskysymys. Näin edetään jokaisen kohdalla.

Piiri perustuu yksinkertaiseen kohtaamisen kulttuuriin, joka on sekä järjellinen että tunteellinen ts. kokonaisvaltainen. Avoimuudellaan se pyrkii aitoon kohtaamiseen, jossa kaikki tunteet saavat vapaasti tulla esiin. Tällä kurssilla piiri antoi tilaa käsitellä tunteita turvallisessa ympäristössä. Tunteille oli sosiaalinen kanava, jonka kautta ne voivat purkautua terveellisesti, eikä niiden tarvinnut muuttua antitunnereaktioiksi (Ks. Kaavio 1: Tunteiden dynamiikkakaavio).

Piirin perusajatus on ihmisten kuunteleminen. Sellaisina kuin he ovat juuri sillä hetkellä kun suunsa avaavat. Lisäksi kaikki, mitä he sanovat, on otettava vastaan ymmärtäen. Ryhmänohjaaja voi lisäkysymyksillä luovia syvemmille vesille, mikäli se on tarpeen. Ensin on kuunneltava ja sitten keskusteltava asiasta, mikäli se keskustelua vaatii.

Kertojan tunteet on otettava aina huomioon, hän on asiantuntija asiassaan. Hän myös määrää lopulta sen, kuinka paljon asiaa voidaan käsitellä. On tärkeää, että kertoja saa kertoa asiansa loppuun. Jos asia on hyvin tunnepitoinen, pitää kertojalla olla mahdollisuus elää tunne kokonaisvaltaisesti loppuun saakka. Ohjaaja huolehtii tästä. Kun asia on kertoja osalta käsitelty, voidaan siitä ohjaajan päätöksellä puhua. Jos puhuttu asia herättää paljon ristiriitaa, on syytä käydä ristiriidat lävitse. Jokaisen pitää saada tulla

kuulluksi. Asia on myös suljettava tavalla tai toisella paikan päällä. Tässä(kin) ohjaajan merkitys korostuu. Mikäli ohjaaja jättää jotkin asiat auki ja hautumaan, saattaa se aiheuttaa ryhmän yhtenäisyyttä rikkovia jännitteitä.

Samalla piiri luo ilmapiirin, jossa muut piirin jäsenet olivat ikäänkuin harjoitusvastustajia omille tunteille. Tällä tavoin kuka tahansa saa harjoitella omaa tunteidensa käyttöä ilman menetyksen tai kieltämisen pelkoa. Itselleni tämä oli erityisen tärkeää, sillä koen usein ryhmissä ollessani ulkopuolisuutta. Suurilta osin tämä johtuu siitä, että en pelkojeni vuoksi uskalla ilmaista itseäni avoimesti.

Piirin hienous on siinä, että jokainen saa ilmaista sen, mitä haluaa. Enempään tai vähempää ei pakoteta. Ryhmäohjaajan vastuulla on hienovaraisesti tunnustella, irtoaako ihmisestä enempää tänään. Jos ei, siirrytään eteenpäin seuraavaan henkilöön.

Jokaisen piiriin osallistujan on oltava rehellinen itselleen. Paras olotila sekä ryhmään että itselle yleensä syntyy siitä, jos jokainen rehellisesti kertoo omista tuntemuksistaan. Tämä tarkoittaa myös negatiivisten tunteiden käsittelemistä avoimesti – ja mikä tärkeintä, tippaakaan niitä arvottamatta. Nämä seikat koskevat sekä kertojaa että ryhmää. Kertojan pitää luottaa ryhmään, jotta hän voi avautua. Ryhmän taas pitää ottaa vastaan se, mitä kertoja ryhmään jakaa ja luoda turvallinen ympäristö, jossa mikään inhimillinen ei ole liian kipeää kerrottavaksi. Nämä kaksi asiaa ruokkivat toisiaan. Molemmilta osapuolilta, etenkin kertojalta, tämä vaatii joka kerralla hyppyä tuntemattomaan. Ryhmä yhdessä ohjaajan kanssa määrittää omalla toiminnallaan ja reaktioillaan sen, kuinka helppo tai vaikea tuo hyppy on.

Kohdattaessa vaikeita tunteita vetäjän rooli korostuu. Hänen on annettava kertojalle toisaalta rauha, toisaalta luotsattava häntä eteenpäin asian kanssa. Kipuulun takaa paljastuu yleensä jotakin käsittelemätöntä, joka on aiheuttanut tunteiden lukkiutumisen. Tällöin paras tapa asian käsittelyyn on olla asian äärellä, tutkia sitä ja puhua siitä kunnes se ehkä aukeaa tarpeeksi, jotta mätä pääsee ulos. Jos tämä ei ole mahdollista, on ainakin otettu askel parantumisen suuntaan.

Piiri pyrkii avoimuuteen. Reagoi kuka tahansa kuinka voimakkaasti tahansa, hänelle suodaan tila käsitellä asiaa niin pitkälle kuin hän itse haluaa. Tällä tavalla toimien kertoja

pääsee käsittelemään tunteitaan ja olemaan niiden kanssa avoimesti ryhmässä. Toisaalta jokainen tunteiden ilmaiseminen antaa myös muille ryhmän jäsenille sanattoman viestin: sinäkin voit tehdä näin.

Itselleni kaikkein parasta tässä tapahtumaketjussa oli se, että saatoin vihdoinkin turvallisessa ympäristössä ilmaista itseäni juuri siten kuin halusin. Pääsin kokeilemaan sellaisia tunteita ja käyttäytymismalleja, joita en ollut ennen uskaltanut ajatellakaan. Hyvän ja pahan olon ääneen itkeminen, tyytymättömyyden ilmaiseminen, vihastuminen. Näiden tekojen myötä laajensin omaa köyhää tunnemaailmaani. En usko, että olisin lähtenyt tekemään tavanomaisessa, tuloksellisuuteen perustuvassa (työ)yhteisössä moista.

Piirin hienous piilee myös siinä, että kun ihmiset kohdataan ihmisinä, he myös avaavat itseään aivan eri tavalla. Taidemaailmaan eivät markkinatalouden varassa pyörivästä maailmasta tarttuneet termit sovi. Järjestelmät saattavat toimia kvartaaleissa, ihmiset eivät. Piirissä tulokseen pääseminen ei ole numero. Se on parhaimmillaan aina silloin kun joku avaa suunsa ilmaistakseen jotain henkilökohtaista. Tässä mielessä kaikki piirissä olevat voittavat joka kerta.

3.5 Minä ja tunteeni piirissä

Jo ensimmäisen päivän aikana piirissä istuminen tarjosi minulle paljon. Kerrankin oli aikaa pysähtyä puhumaan ihmisten kanssa ja kertomaan omista tuntemuksistaan. Jouduin myös heti kättelyssä kohtaamaan itselleni tyypillisiä oireita.

Ryhmään tuleminen tapahtui kuten aina ennenkin. Jännitti helvetisti. Pää paisui ja tuntui siltä, kuin kurkkutorvea olisi plexuksesta päin polttanut jokin. Iltapäivällä tehdyssä harjoitteessa ei ollut tunnetta mukana. Taas sen sai huomata. Että olen kaksijakoinen, ja että tunnepuoleni on kuin korkkaamaton siijuomapullo. [--] En osannut kertoa mielestäni tarpeeksi hyvin asioita. Tai sitten minusta vain tuntui siltä, kun yleisö ei reagoanut. Muistan kovin vähän menneisyydestä, koska sinne ei ole mitään tunnesiteitä. Ei mulla koulujuuttuihinkaan mitään sellaista ole. Paitsi joihinkin harvoihin. Kesävieraiden loppukekkereihin. Heatherin kanssa riitelyyn Dartingtonin kirjastossa. Ärsyttävää. Vitutus-ärsytys-pelko on tämä mun tunneakseli. Muuta ei sitten tunnukaan olevan. Tai ehkä on, mutta en osaa tunnistaa niitä, saati niistä puhua.

(Tarinatatterityöpajan työpäiväkirja, 16.1.2008)

Tässä näyttäytyy jo selkeästi toive kohdata omat tunteet sekä niiden luota pakeneminen. Koin jonkin tunteen olevan lukossa sisälläni ja siitä seurasi fyysinen oire. Jo ensimmäisestä hetkestä lähtien aloin siis käsitellä omia lukkiutuneita perustunteitani (mm. pelkoa ja syyllisyyttä), vaikka en niitä heti tiedostanutkaan (ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio, ensimmäisen raja ja sitä seuraava ylempi rivi, ”tunteiden kohtaaminen”).

Pelottavinta koko tässä tapahtumaketjussa, joka toistui usein kurssin aikana, oli se, että tiedostin jotain olevan vialla, mutta en osannut käsitellä sitä ja pakenin antitunteisiin. Yritin siis järjellä kontrolloida minulle tuntematonta tunnemaastoa. Pystyin kyllä kontrolliin, mutta en selvittämään enkä käsittelemään tunteitani. Toisaalta olinkin kurssilla siksi, että voisin saada itselleni tunnetyökaluja. Pietiäinen (2001, 25) kirjoittaa miten järki-ihminen on tunteiden kanssa varuillaan niiden hämmentävän luonteen vuoksi. Tämä on yksi syy siihen, miksi ihminen ei uskaltaudu niiden vietäväksi. (Ks. myös Kuva 1: tunteiden dynamiikkakaavio, ensimmäisen hypyn alue).

Pystyin kurssin alkuvaiheessa saamaan alkeellisen kosketuksen tunteisiini järkeistämällä ne. Tästä olisi ollut helppo regressoitua ja olla huomioimatta, mitä seuraavaksi tapahtuu, niinhän olin toiminut aiemminkin. Pelkäsin, että tunteet kävisivät ylitseni hyökyaallon tavoin ja jättäisivät jälkeensä vain raunioita – pelkäsin hallinnan menettämistä (ks. Pietiäinen 2001, 80).

Hyvin nopeasti aloin kuitenkin siirtymään kohti omia tunteitani. Ryhmän avoimuus ja joka-aamuinen piirityöskentely mahdollisti tunteiden avaamisen. Käytännössä muut tekemämme harjoitteet myös auttoivat tässä, mutta piirissä koin olevani kaikkein avoimimmillani. Pystyin ilmaisemaan itseäni, kun siihen annettiin mahdollisuus, aikaa ja tilaa.

Tärkein käänne itseni kannalta tapahtui aika alkuvaiheessa kurssia. Opettajamme ammattitaitoisuuden ja ryhmän jäsenten heittäytymiskyvyn vuoksi olin nähnyt, että tunteitaan voi avoimesti ilmaista ihmisryhmässä. Se sai myös minut herkistymään ja hiljalleen antamaan periksi.

Piian tanssia katsoessa tuli voimakas kateus, suru, kaikki mahdollinen. Tunteet puski lävitse, katsomiskokemus oli niin voimakas. Vaan minkäs teet, tulossa on. Myöhemmin kun kysyttiin, että mitä omia rooleja löytää, niin mulla ainakin runoilija on tulossa lävitse. Tunteet puskee niin kovaa, että pelkään padon murtuvan. Ehkä eniten pelottaa se, että ei ole työkaluja käsitellä näitä asioita. (Tarinatatterityöpajan työpäiväkirja, 23.1.2008.)

Tunsin siis selkeästi jonkin aidon tunteen olevan tulossa. Kauan kadoksissa olleet tunteet eivät olleetkaan kuolleet vaan ne olivat tulossa takaisin. Olin itse ärsyttänyt sisältäpäin omia tunteitani ja kurssi oli tehnyt sen ulkoapäin ja nyt tulokset olivat puskemassa pintaan. Kesti kuitenkin seuraavaan päivään, kunnes tilanne oli riittävän rauhallinen. Silloin päästin irti ja annoin tulla. Aamupiirissä itkin kaikkien nähden, lähinnä hyvää oloani edellispäivän *Ei mistään kotoisin* -näytelmäharjoituksista. Kun oli ollut kivaa. Se oli täysin uudenlainen kokemus minulle.

Tässä kohtaa minulle tapahtui Pietiäisen ehdottama ensimmäinen tunnehyppy. Heittäydyin järki-ihmisestä tunteiden puolelle sitä kieltämättä. (Ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio, ensimmäinen hyppy). En ole aivan varma, oliko kyseessä Pietiäisen dynamiikkakaavion mukainen hyppy pelkoon, mutta jokin siirtymä johonkin tunteeseen kuitenkin tapahtui.

Hyppy oli itselleni melko ravisuttava kokemus. Oma itkureaktio kiinnittyi vahvasti edellisen päivän harjoitukseen ja sen katsomiseen. Koin sen myös äärimmäisen puhdistavana ja voimaannuttavana kokemuksena. Pietiäisen (2001, 29) mukaan aidolla tunteella on aina kohde. Tässä mielessä koin siis terveen perustunteen, koska itkuni kiinnittyi selkeästi edellispäivän harjoitukseen.

Piiri antoi minulle mahdollisuuden kokea näin. Ilman sitä turvaa ja luottamusta, joka yllättävän lyhyessä ajassa oli syntynyt muiden kurssilaisten kanssa, en olisi moista itsestäni uskaltanut päästää ilmoille. Pitää kuitenkin myös huomioida, että itku itsessään ei välttämättä ole merkki aidosta tunteesta. Minulle tosin kyynelehtiminen toimi hyvänä väylänä avata syntyneitä lukkoja, sillä itken edelleen äärimmäisen harvoin.

Tuon yhden hypyn myötä opin käsittelemään hiljalleen myös muita tunteitani. Ensimmäinen tunnehyppy pelosta eteenpäin oli tapahtunut ja nyt olin valmis kohtaamaan lisää tunteita. Pietiäinen (2001, 80) esittää, että tunteet ovat usein järki-ihmiselle vaikeita

kohdattavia. Olin päässyt jo tästä kohtaamisen pelosta yli ja olin valmis tutkimaan tunnepuoltani lisää. Kurssin tapahtumat vaikuttivat myös yksityiselämäni ja aloin tuntea muitakin tunteita, etenkin vihaa, todella usein. Tosin en ehkä uskaltanut tuoda itseäni esiin piirissä tai ryhmässä yleensäkään niin paljon kuin aikaisemmin.

Etenkin vihan, syyllisyyden ja turhautumisen tunteeni kätkin melko pitkään. Suojelin ryhmää, koska en ollut aivan varma, kestääkö se todellisen Esa Kytösahon, joka ilmaisee myös tyytymättömyyttään. Tunsin syyllisyyttä siitä, etten ollutkaan enää se helposti kohdattava Esa vaan ikään kuin olisin tulossa joksikin muuksi, inhottavammaksi minuksi. Ja että tämä inhottavampi minä olisi sitten rikkonut ryhmän luottamuksen.

Tässä lapsuuden kokemukseni astuvan kuvaan. Pietiäinen (2001, 114) esittää, että lapsi voi hyväksyä lähes mitä vain ympäristöltään, jos vain saa osakseen hellyyttä ja huomiota. Itse pelkäsin lapsena ryhmissä oloa, koska perhepiiristäni puuttui perusturvallisuuden kokeminen. Kun vihdoinkin pääsin hyväksyvään ryhmään, aloin kokea myös kauan tukahdutettuja perustunteita. Tämä siksi, että tunsin olevani turvassa, joten mielestäni inhottavammillekin tunteille tuli oikeaa tilaa.

Ärsytyksen rinnalle nousi myös kyllästymisen tunne. Koska kurssin alku oli ollut niin tunnerikas, ärsyynnyin muutoksista, jotka ryhmän sisällä tapahtuivat. Ryhmä ei yhtäkkiä jakanutkaan mielestäni niin paljon keskenään kuin ennen. Mielestäni ryhmä oli hiljaisempi kuin ennen ja kaikki jotenkin vetäytyivät itseensä. Minä taas olisin halunnut samanlaisia maata järjestyttäviä tunteita kuin viime viikolla. Mutta niitä ei tullut. Tässä vaiheessa en osannut tunnistaa sitä seikkaa, että tunteet tulevat joskus sattumanvaraisesti. Etenkin minulle, joka olin vasta päässyt tutustumaan omaan tunnemaastooni, oli vaikeaa hyväksyä niitä äärimmäisiä pettymyksen tunteita, joita osakseni tuli. Olisin halunnut lisää "tunnesuperia" ja kun en sitä saanut, petyin karvaasti Turunen (2004, 101–102) puhuu odotuspettymyksestä. Tämä reaktio perustuu usein puhtaaseen haluun. Haluamme jotakin vaikka sen toteutumiseksi ei ole mitään edellytyksiä, vaikkapa lapsi karamellejä. Kun haluamme ei toteudukaan, syntyy siitä pettymyksen tunne, joka on terveellinen reaktio tapahtuneeseen.

Lopulta kaiken tyytymättömyydenkin oli tultava ulos. Yhtenä isona ryöppynä se lopulta purkautui, kun en muutakaan enää voinut. Kurssin järjestelyt, ihmisten jatkuva

poissaoleminen jne. saivat minut raivon partaalle. Kuitenkin kävi niin, että minun piti ensin omassa rauhassani kohdata nämä tuntemukset, ennen kuin uskalsin tuoda ne ryhmään. Kohtasin uudistumisen pelon uudelleen, mutta tällä kertaa myönteisenä, se auttoi minua käsittelemään asian ensin yksilönä, jolloin uskalsin tuoda sen myös piiriin ilman tunnemyrskyilyä (ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio, ”pelko” ja ”viha”). Tämän vuoksi pystyin myös siirtymään eteenpäin tunteissani enkä palannut puhtaan järjellä toimimisen kuluttavaan minäkuvaan.

Rationaalinen puoleni oli myös vahvasti läsnä koko kurssin ajan. Osaltaan se auttoi minua eteenpäin – etenkin silloin, kun aloin kyseenalaistamaan kurssin järjestelyjä. Toisaalta se taas häytti asiaan paneutumista. Kun tunteet olisivat vain voineet tulla, niin yritin, ehkä jopa alitajuisesti, selittää niitä järjellä auki. Toimintamalli on ymmärrettävä, sillä olinhan aikaisemmin elänyt vain sen varassa.

3.6 Loppupäätelmiä työpajasta

Kurssin lopuksi kokoonnuimme tekemään yhteenvedon kurssista. Yhdyin monien muiden mielipiteeseen, että kurssi oli ollut hajanainen ja siitä olisi voinut saada irti enemmän keskittymällä selkeästi yhteen tai kahteen aiheeseen. Tästä huolimatta koin saaneeni irti kurssista paljon, ehkä juuri sen rikkonaisuuden vuoksi, joka antoi minulle ulkoisen syyn käsitellä omia vihan ja tyytymättömyyden tunteitani. Ehkä nuo tunteet olisivat joka tapauksessa tulleet esille. Mutta nyt myös kurssin rakenteesta johtuvat seikat tarjosivat minulle peilauspintaa, jota käyttää hyväkseni. Kehityin selkeästi ohjaajana kurssin aikana. Monet kurssilla käytetyistä työkaluista sovelsin omaan ohjaukseeni. Ohjaamiseen liittyvät ajatuskuviot selkiytyivät myös. Olen aina mieluummin keskustellut ihmisten kanssa erilaisista vaihtoehdoista kuin antanut suoraa käskyä tai neuvoja. Tätä samaa sovelsin myös omaan ohjaukseeni. Ilman tarinateatterityöpajaa olisin tuskin vienyt sitä yhtä pitkälle kuin nyt vein.

Opin paljon myös omasta järkevistä käyttäytymisestä, ts. siitä toimintamallista johon olen aikaisemmin turvautunut. Ymmärsin, että järkeilyn avulla olin häilyttänyt tunteeni harmaaksi sumuksi. Toimimalla vain järjen varassa olin siis maalannut sisäisen maisemani vain ja ainoastaan harmaan eri sävyin. Pystyin kokemaan vain antitunteita (ks. Kuva 1:

tunteiden dynamiikkakaavio, alimmainen rivi, ”tunteiden kieltäminen”).

Tarinateatterityöpajan ansiosta opin hiljalleen näkemään myös muita värejä maisemassani.

Pääsin jonkin puhtaan äärelle, josta on hyvä ponnistaa eteenpäin. Kaikki harjoitteet olivat vieneet tilaan, josta käsin oli helppo toimia. Pystyin todistamaan itselleni, että ihmisten kanssa oleminen riittää, ei tarvita välttämättä suuria teorioita tekemisensä tueksi. Mutta jos haluaa kehittyä, on syytä paneutua sellaisiin teorioihin, jotka vapauttavat ihmisen voimavaroja niiden kahlitsemisen sijaan. Itselleni tarinateatteri toimi tällaisena virstanpylväänä.

Tämän tietäen käytin ohjauksessani jatkuvaa avoimuuden periaatetta. Mitä olin tarinateatterista oppinut, sen halusin muiden kanssa jakaa. En halunnut ohjauksessani paimentaa työryhmän jäsenten tunteita maton alle, vaan ottaa heidät vastaan sellaisina kuin he ovat.

4 EI MISTÄÄN KOTOISIN -OHJAUS

Kuva 3: Kuva *Ei mistään kotoisin* -näytelmän harjoituksista. (Turkka Tervonen)

Ohjasin esittävän taiteen koulutusohjelmaan näytelmän *Ei mistään kotoisin* (myöhemmin “Näytelmä”), joka oli myös oma käsikirjoitukseni. Harjoitukset alkoivat 23.1. ja viimeinen esitys oli 19.4.2008. Näytelmän ensi-ilta oli 4.4. ja sitä esitettiin yhteensä 10 kertaa TaVi -teatterin Pylvässalissa. Työryhmään kuului lisäkseni seitsemän näyttelijää, kaksi valosuunnittelijaa, äänisuunnittelija, lavastaja, puvustaja, graafinen suunnittelija ja tuottaja, eli yhteensä 15 ihmistä. Huomionarvoista on myös se, että tämä on ensimmäinen iso ohjaustyöni sekä ensimmäinen pitkä käsikirjoitukseni, joka esitetään teatterilavalla. (Ks. liite: *Ei mistään kotoisin* -näytelmän käsiohjelma, ks. kuva 3: Kuva *Ei mistään kotoisin* -näytelmän harjoituksista.)

Halusin alusta asti luoda kiinteän suhteen jokaiseen työryhmäläiseen. Kävin kunkin kanssa keskustelun ensimmäisten lukutreenien jälkeen, joka oli sekä henkilökohtainen että työnkuvallinen. Näin toimimalla opin tuntemaan työryhmääni paremmin ja opin heti alusta asti kohtaamaan heidät kokonaisuutena.

Halusin suhtautua työryhmäläisiini tuntevina ja ajattelevina ihmisinä. Heidän kohtaamisensa oli tuiki tärkeää. Halusin olla aito – tai ainakin pyrkiä kohti sellaista olotilaa. Halusin pidäkkeetöntä, intohimoista tarmoa pursuavan työryhmän. Tähän päämäärään pääsee varmasti monella tavalla. Minä halusin olla ihmistä lähellä ja pehmeästi heidän kanssa työskentelemällä luoda jotain unohtumatonta. Maailma lyö usein vasten kasvoja. Itse halusin toimia toisin.

4.1 Tekstistä ja sen eri työvaiheista

Aloitin käsikirjoituksen työstämisen syksyllä 2006 koulun järjestämässä “Avauksia käsikirjoittamiseen” -kurssilla. Kurssin tavoite oli synnyttää sellainen aihio, josta myöhemmin voisi muokata valmiin käsikirjoituksen. Kurssin puitteissa teksti ei valmistunut ja se jäikin makaamaan muuttumattomana paikoilleen yli puoleksi vuodeksi. Keskeiset teemat olivat kuitenkin jo näkyvissä, sekä päähenkilöt.

Tekstin alkutaipaleen työstöprosessi oli alitajuinen. Ensimmäinen koskaan kirjoitettu kohtaus, joka ei päätynyt lopulliseen näytelmään, sisälsi vahvaa fantasian ja yllätyksen tuntua. Tuossa kohtauksessa tanssiravintolassa istuva päähenkilö puhuu tarjoilijan hänelle tuoman kastanjan kanssa. Vaikka muun kohtauksen kirjoittaminen tuntui pään seinään hakkaamiselta, jäi noista muutamasta repliikistä jotenkin voimaantunut olo. Koin puun takaa tulevan, yllätyksen voimalla toimivan käänteen tuovan jotain uutta ja raikasta kohtaukseen. Tällaiset yllättävät kohdat määrittivät lopullisessa tekstissä kohtausten kulkua ratkaisevasti.

Kurssilla suurin osa kirjoittamistani katkelmista olivat nekin melko yllätyksellisiä. Sain paljon hyvää tekstiä aikaiseksi, mutta en oikein osannut sovittaa yksittäisiä kohtauksia yhteen. Tunne siitä, että tekstimateriaali kumpuaa jostakin syvältä, oli hyvin vahva. Heti

alusta asti erotin oman historiani rivien välistä. Puhumattakaan siitä, että monet henkilöhahmot saivat vahvoja piirteitä läheisistäni.

Kirjoittaessani en ajatellut kirjoittavani rooleja tietyille ihmisille. Näyttelijöiden valintaprosessi oli myös puhtaasti intuitioon ja tarpeeseen perustuva. Yleisin vastaus esittäessäni roolitarjousta oli, että tekemistä on liikaa. Niinpä jatkoin kyselyä niin kauan, kunnes sain lopulta työryhmän kokoon.

Silti, ehkä jotenkin alitajuisesti, tulin kysyneeksi mukaan ihmisiä, joiden kanssa oli miellyttävää työskennellä. Vaikka en tuntenutkaan heitä kaikkia etukäteen, oli valintaprosessissa kuitenkin läsnä jonkinlaista alitajuista johdatusta. Ehkä osasin etukäteen aistia, kenen kanssa työskentely tulisi olemaan hedelmällistä. Miten, siihen en osaa vastata.

Loppukesästä 2007 menin kotitilallemme maatöihin, jonka ohessa kirjoitin tekstin valmiiksi. Kotiseudulle palaaminen sekä vaikeutti että helpotti valmistumista. Näytelmä sai ehkä hiukan pakotetun rungon, joka nivoi kohtaukset yhteen. Toisaalta kirjoittaminen oli helppoa, koska tekstissä nähtävät teemat, ihmiset ja maisemat olivat konkreettisesti läsnä.

Teksti muokkaantui vielä hieman syksyn aikana, mutta joulukuussa harjoitukset aloittaessamme se oli valmis. Lukuun ottamatta harjoitusprosessin mukanaan tuomia pieniä hiontoja teksti pysyi lähes muuttumattomana ensi-iltaan saakka.

Näytelmä käsittelee fiktiivistä Helasvuoren perhettä. Perheen äiti on juuri kuollut ja isä *Sakari* jää yksin hoitamaan kahta pientä poikaansa, *Raimoa* ja *Anssia*. Päähenkilö *Raimo* kokee tilanteen sietämättömänä ja alkaa päässään käymään lävitse tilannetta – tosin vasta teini-ikäisenä. Hänen mielikuvituksensa kautta tapahtumat astuvat näyttämölle. Myös *Sakari*-isän ajatus- ja tunnemaailmaa käydään ahkerasti lävitse, jolloin myös vanhemman miehen näkökulma tulee esiin.

Näytelmää ei ole tarkasti sijoitettu mihinkään aikakauteen. Viittauksia 80- ja 90-luvun vaihteisiin tosin löytyy. Näytelmän tapahtuu määrittelemättömässä maalaiskunnassa jossakin päin Suomea.

Avainsanoja näytelmässä olivat muun muassa: menetys, suru, itsen katoaminen ja löytäminen, tunteiden käsittely, miesten väliset suhteet – sekä niissä esiintyvä omalaatuinen lämpö. Etenkin isä-poika suhde on erityisen tarkastelun alla. Näytelmässä on aineksia omasta elämästäni, mutta suurimmaksi osaksi se on fiktiota.

Tiesin alusta saakka, että tulen ohjaamaan tekstin itse. Olin melko yllättynyt siitä, miten sokeaksi tulin tekstille. Muun työryhmän heittämiä ehdotukset ja mietelmät tekstistä olivat hyvin raikkaita. En välttämättä osannut ottaa niitä huomioon tarvittavalla tavalla. Teksti oli liian lähellä minua. Vaikka tietoisesti yritin pitää itseni avarakatseisena, yllätyin lähes aina keskustellessani tekstistä.

Katselin tekstiä siis kuin linnunpoikanen linnunpönttöön tulvivaa, sokaisevaa, ihanaa valoa. Jos valoa muualta tulikin, oli se liian himmeää kiinnostaakseen minua. Oma mielipiteeni oli liian kiinnostava ja oikea. Tämä vaikutti myös osaltaan ohjausprosessiin. Mahdollisuuksilla leikittelyminen olisi ehkä tuottanut tuoreempaa näkökulmaa näytelmään.

4.2 Harjoitukset

Harjoitusten rakenne oli seuraava:

1. Alkupiiri
2. Lämmittely
3. Valmistavat harjoitteet
4. Kohtausharjoitukset
5. Loppupiiri

Harjoitusten rakenteesta käyn tässä lävitse vain alkupiirin. Koska piirityöskentely muodostui tärkeäksi työvälineeksi meille, käytän eniten aikaa sen tarkasteluun.

Lämmittely ja valmistavat harjoitukset jäivät harjoitusprosessin alkuvaiheen työmuodoiksi. Vedettyäni niitä muutaman kerran totesin niiden olevan omalta kannaltani väsyttäviä ja turhia. Ryhmää tarkkailtuani totesin näin olevan myös heidän

kannaltaan. Näistä syistä piiri muodostui lopulta ainoaksi todella tärkeäksi harjoitteeksi. Siitä tuli oma keskittymistapansa, joka lopulta määritti kaikkea tekemistämme.

Loppupiiri taasen oli kuin alkupiiri hiukan erilaisella painotuksella. Kyse oli harjoitusten synnyttämien tuntemusten purkamisesta niin, että kenenkään ei tarvitsisi purkaa harjoituksia kotona. Jokaisen kohdalta käytiin lävitse, miten harjoitukset olivat menneet. Sana oli vapaa. Loppupiiri toimi kokoavana ja harjoitukset päättävänä rituaalina. Muuten se oli identtinen alkupiirin kanssa.

Loppupiiristä jokaisella oli kova kiire pois. Työ oli jo tehty ja vallitsevan maailmanjärjestyksen mukaisesti jokaisella oli kiire taas johonkin toiseen paikkaan. Juuri siksi halusin, että istuisimme alas. Rauhoittuminen asian äärellä herätti keskustelua siitä, mitä olimme tehneet ja saimme suljettua harjoitukset. Jokaisella oli mahdollisuus jättää työroolinsa piiriin, eikä kantaa sitä kotiin ruodittavaksi.

Harjoitusten runko muodostui tällaiseksi käytännön syistä. Kun puhuimme jokaisen harjoituksen alussa omat asiat pois alta, oli helpompi keskittyä harjoituksiin. Lisäksi suljimme harjoitukset joka kerran jälkeen, jotta jokaisen olisi helpompi lähteä kotiin. Viimeinen syy oli ajankäytöllinen. Koska olin tarinateatterityöpajassa samaan aikaan, oli harjoitukset pidettävä napakoina. Useat työpäiväni olivat työpajan ja ohjauksen päällekkäisyydestä johtuen kaksitoistatuntisia, enkä halunnut venyttää niitä yhtään pidemmiksi.

4.3 Piiri osana ohjausta

Koska olin itse kokenut suuria mullistuksia omassa tunne-elämässäni piirin avulla, toivoin sen auttavan myös muita eteenpäin omassa kehityksessään. Tämä oli alkuperäinen lähtökohtani, kun lähdin soveltamaan piiriä omaan ohjaukseeni. Oma asemani ryhmässä oli kuitenkin ratkaisevasti erilainen. Olin itse eri roolissa, ohjaajana. Eikä tavoite ollut jokaisen ohjaukseen osallistuvan tunnemateriaalin purkaminen, vaan esityksen tekeminen. Halusin siitä huolimatta kokeilla tätä työmuotoa ohjauksessani.

Halusin luoda harjoituksiin piirin avulla aikaa, jossa jokaiselle annetaan tilaa omana itsenään. Riippumatta siitä, miltä hänestä tuntuu ja millaisia estoja hänellä on. Tavalla tai toisella tunteet olisi joka tapauksessa käsiteltävä ennemmin tai myöhemmin, koska vaihtoehtoja ei ole. (Pietiäinen 2001, 197.) Olisi siis parempi ottaa ne vastaan harkitussa tilanteessa, mikäli mahdollista.

Minun tehtävänäni oli tarkkailla työryhmäläisten erilaisia oloiloja ja saada heidät hyväksymään sen hetkiset tuntemuksena. Samalla minun piti myös tarkkailla omia heikkouksiani, etten olisi keskittynyt havaitsemaan vain niitä työryhmässä. (Aalto 2000, 39–40.)

Tähän piiriin osallistuivat lisäksi aina kaikki saapuvilla olevat näyttelijät. Teknisen työryhmän jäsenet osallistuivat myös piiriin, ellei heillä ollut muuta pakottavaa tekemistä.

4.4 Piirin soveltaminen ohjaukseen

Seuraavassa käyn lävitse piirin käyttöä projektissamme siitä sovelletusta näkökulmasta jota käytimme harjoituksissamme.

Piiriharjoite toimi seuraavalla tavalla. Harjoitusten aluksi istuimme aina alas. Kävimme piirissä lävitse, mitä kenellekin kuuluu. Esitin (yleensä) saman kysymyksen jokaiselle piirissä olevalle: “Mitä sinulle kuuluu?”. Jokainen vastasi tähän kysymykseen omalla tavallaan, niin lyhyt- tai pitkäsanaisesti kuin halusi. Jos vastaus oli niukka, saatoin esittää lisäkysymyksiä. Tarkoitus oli, että harjoite toimisi osallistujien parhaaksi, joten aiemmin asioissa en alkanut pommittamaan lisäkysymyksillä. Jokainen kertoi mitä tahtoi. Jokaisella oli myös oikeus olla kertomatta.

Halusin piirin käytöllä tehdä viralliseksi – ts. osaksi. harjoituksia – harjoitusten alussa käytävän kahvittelun ja sananvaihdon. Kokemukseni mukaan kahvittelu voi olla pahasta harjoitusten ilmapiirille, jollei siitä keskustella. Sen sijaan, että olisimme käyneet lävitse itse kunkin kuulumiset kahvikupposen ääressä epävirallisesti, halusin tuosta tilaisuudesta osan harjoituksia. Halusin, että kaikki pääsevät ääneen. Siksi pidin myös kiinni siitä, että

piiri alkaa heti harjoitusten alussa. Pieniä myöhästymisiä lukuun ottamatta pidimme piirin aina täsmällisesti harjoitusten alussa.

Ihmisten tapaamisen yhteydessä tapahtuvan sananvaihdon halusin piirin muotoon monesta syystä. Ensinnäkin jokainen saisi puheenvuoron. Toiseksi kaikki olisivat kokoontuneena yhteen paikkaan eikä kenenkään tarvitsisi arvailla, millaisella pakalla toinen työryhmäläinen tänään pelaa. Kolmanneksi halusin antaa hetken jokaiselle ihmiselle itsenään.

Harjoitusprosessissa jokaisella on oma tehtävänsä, jota hän toteuttaa. Piirissä jokainen sai olla omana itsenään. Samalla piiri toimi myös tutustumisväylänä toisiin ihmisiin. Ryhmämme oli hajanainen ja vain harvat tunsivat toisensa ennen harjoitusten alkua. Yksi näyttelijöistä sanoi, että meidän ei tarvinnut mennä harjoitusten jälkeen kapakkaan istumaan, koska ilmapiiri harjoituksissa oli niin avoin. Itse panen tämän kommentin piirin käytön piikkiin.

Kyse on myös ihmiskuvasta. Roolien taakse on helppo piiloutua. Kun ihmiset istutetaan alas heti harjoitusten alettua ja kysytään heiltä itseltään, mitä heille kuuluu, puretaan harjoituksissa käytettävä rooli ainakin hetkeksi. Piirissä istuttu aika tarjoaa täten jokaiselle mahdollisuuden siirtyä työrooliinsa inhimillisen jutustelun kautta.

Väitän, että tämä siirtymähetken kunnioittaminen helpottaa työskentelyä. Työrooliin ei tarvitse heti hypätä ja kiinnittää siihen sillä hetkellä tuntemiaan asioita. Sen sijaan tunteet ja ajatukset voi jakaa ohjatusti muun ryhmän kanssa. Kaikkien roolien purkaminen ei ole tässä edes tavoitteena. Kyse on vain siitä pienestä siirtymästä, jonka työryhmän jäsen tekee tullessaan harjoituksiin.

On monia tapoja käsitellä se kriittinen hetki, kun ihminen siirtyy muun todellisuuden piiristä teatteriharjoitukseen. Väitän, että meidän ryhmässämme piirin käyttö toimi, koska ryhmän jäsenet eivät olleet toisilleen entuudestaan tuttuja. Tämän vuoksi meillä ei ollut vielä tapaa jolla virittäytyä harjoituksiin – ja tarvitsimme sellaisen toimintatavan. Tällä kertaa se ei vain muotoutunut itsestään, vaan minä ohjaajan ominaisuudessa toin sen ryhmään.

Niemistön (2004, 35–36) mukaan ryhmän toimivuuden kannalta on tärkeää, että jokainen yksilö toimii omien etujensa mukaan, ottaen kuitenkin huomioon toiset ryhmän jäsenet. Vaikka meillä jokainen ryhmän jäsen tiesi alusta asti oman tehtävänsä, halusin jokaisen tuovan myös oman persoonansa peliin. Halusin myös ohjata ryhmän sellaisille vesille, jossa toivottavasti tiedostaisimme myös ryhmän alitajuiset voimat. Tämä siksi, ettei välillemme kehittyisi selittämättömiä riippuvuus- tai vastarintailmiöitä, jotka sitten sitoisivat voimavarojamme (Niemistö 2004, 38). Tässä mielessä piiri muistutti kaikkia työryhmän jäseniä joka harjoituskerran alussa siitä, että pyrimme avoimuuteen. Teemme tätä yhdessä, vaikka olemmekin yksilöitä.

Tärkeäksi muodostui myös mahdollisuus luoda turvaa piirin avulla. Harjoitus- ja esitystilamme olivat erittäin rauhattomia. Koin tärkeäksi keskittyä yhteiseen tavoitteeseen ennen harjoitusten alkua, saada työryhmän sisäinen rauha aikaiseksi tilaan, joka pääsääntöisesti toimi varastona. Turvan kautta halusin myös herättää ryhmän luovuuden tavalla, jossa ideoita voitaisiin tuoda esiin vapaasti eikä kenenkään tarvitsisi pelätä ideansa lyttämistä heti alkuunsa (Aalto 2000, 24).

En yleensä jakanut itsestäni piirissä juuri mitään. Tämä oli tarkoituksellista. Pitämällä itseni selkeästi ryhmänohjaajana loin pehmeän auktoriteetin ryhmän sisälle. Ohjaajan tunnemaailman sotkeminen työskentelyyn hämmentää ryhmää ja saattaa rikkoa ryhmän turvaa aivan turhaan. Ryhmässä pitää olla se pää, joka sanoo, että nyt riittää. Jos ohjaaja tuo omat tunteensa piiriin tällaisessa tapauksessa, kuka hänelle uskaltaa sanoa nuo sanat?

4.5 Piirin kehittyminen

Jo alkuvaiheessa ihmiset alkoivat puhumaan omista tunnoistaan yllättävän avoimesti. Tosin puheenaiheet vaihtelivat aika paljon. Joku saattoi purkaa omaa turhautumistaan, toinen kertoi hauskan tapahtuman. Hyvin nopeasti hyväksyin myös sen, että ihmiset jakavat, mitä jakavat. Omalta osaltani työ keskittyi siihen, että tunnustelin jokaisen kohdalta, mitä hänestä voisi turvallisesti irrota.

Opin myös hyväksymään sen, että välttämättä mitään ei irtoa. Koska keskityimme näytelmän tekemiseen, en lähtenyt puskemaan ketään kohti omia rajojaan. Koin

tärkeämmäksi sen, että kukin saa sanottua päällimmäisen tunteensa ja ehkä hieman enemmän, jotta itse harjoitusaika puhdistuisi ylimääräisestä häsäämisestä.

Alussa kohtasin hienovaraista vastustusta piiriä kohtaan. Näyttelijät arastelivat avata suutaan. Ilmeni selkeää malttamattomuutta: eikö me päästä jo tekemään? Tämä tapahtui silloin, kun näyttelijöitä oli vain pari kappaletta saapuvilla. Kun ensimmäistä kertaa olimme kaikki koolla, repesi koko homma käsistä.

Tuntoja käytiin taas piirissä lävitse. Oli naureskelua ja meni jutut lähes heti navan alle. Ei ryhmässä näytä sellaisia ihmisiä olevan, jota se suoranaisesti haittaisi. Silti sanoin loppupiirissä, että jos tämä menee nyt yli, niin sitten pitää sanoa.

(Ei mistään kotoisin -näytelmän ohjauspäiväkirja, 29.1.2008)

Huomionarvoista tässä on nähtävissä oleva ryhmänkehityksen dynamiikka. Ensimmäinen kaikki näyttelijät yhteen koonnut harjoituskerta laukaisi heti naurureaktion, joka varmasti auttoi yhdistämään ryhmää. Toisaalta taas en voinut olla varma siitä, mitä mieltä kukin työryhmän jäsen on härskeistä puheista. Tärkeää on myös huomata, että tässä tapauksessa yksilön etu ajaa ryhmän edun edelle. Olin valmis vaikka rajoittamaan puheenaiheita, ellei se kaikkia miellytä. Tähän ei onneksi ollut tarvetta, sillä se olisi varmasti synnyttänyt eripuraa sekä keinotekoisia rakenteita ryhmän sisään.

Hätäntymiseni tämän asian tiimoilta oli kuitenkin turhaa. Naurureaktio oli myös luonnollinen puolustautumiskeino oudossa tilanteessa. Se laukaisi jännitystä ja oli hyvä, että elimme asian lävitse emmekä siirtäneet sitä sivuun. Jos piirin avulla loin ymmärtämystä työryhmään, oli aivan yhtä tärkeää pitää tällainen ajatus läsnä kaikessa harjoittelussa.

Parin ensimmäisen viikon jälkeen alkupiiri oli jo muodostunut osaksi harjoitusrutiiniamme. Olin päätenyt ratkaisuun, jossa myöhästynyttä näyttelijää odotettiin piiriin, ellei hän ilmoittanut olevansa pahasti myöhässä. Piiri yhdisti meitä ja olisin halunnut siihen mukaan nekin työryhmän jäsenet, jotka eivät olleet vielä olleet harjoituksissa. Piiri alkoi määrittämään harjoitusten kulun.

Eräs käänne tapahtui arvaamatta. Yllättäen yksi näyttelijöistä avautui omasta henkilökohtaisesta kriisistään kaikille avoimesti kertoen, mistä oli kyse. Tämä oli tärkeää

mielestäni monesta syystä. Ensinnäkin mitä ilmeisimmin luottamus ryhmään oli hyvä, muuten näyttelijä ei olisi tuolla tavalla avautunut. Toiseksi se osoitti, että voimme jakaa keskenämme mitä vain. Kolmanneksi tapahtuma todisti sen, että tunteen valloilleen päästäminen rajatussa ja turvallisessa tilassa antaa voimia ja auttaa keskittymään edessä olevaan tehtävään. Näin oletin.

Kun myöhemmin keskustelin avautuneen näyttelijän kanssa tästä tapahtumasta, hän sanoi, ettei vaihtoehtoa avautumiselle ollut. Vaikka hän koki tilanteen hiukan pelottavana, oli se, mitä oli tulossa, purettava ja puhuttava. Tilanne oli hiukan inhottava ennen kuin hän avasi suunsa, mutta asiansa kerrottuaan hänen oli helpompi työskennellä.

Mielenkiintoisen tilanteesta teki myös se, että eräs toinen näyttelijä tuli samaisella kerralla ensimmäistä kertaa mukaan harjoituksiin. Olin etukäteen pitänyt häntä avoimena ihmisenä ja yllätyksekseni hän olikin melko hiljaa ensimmäisellä kerralla. Myöhemmin päättelin tämän johtuneen myös toisen näyttelijän avautumisesta, joka varmasti nosti panoksia: pitääkö täällä avata itsensä näin totaalisesti?

Tästä pääsemme myös toiseen tärkeään asiaan eli sattumaan. Työryhmää kootessa ei voi täysin tietää, millaisia asioita heidän kanssaan tulee kohtaamaan. Asiat on vain otettava vastaan ja ne on käsiteltävä niillä työkaluilla, jotka ovat hetkessä läsnä.

Tätä hetkessä elämistä vastaan työskentelee pelko. Ihmisten kohtaaminen voi tuntua vaikealta ja hämmentävältä. Ja sellaista se saattaa ollakin. Mutta jos edes toinen keskustelukumppaneista on valmis kuuntelemaan toista avoimesti, alkaa toinenkin hiljalleen sulaa tähän toimintamalliin. Yhteiselle maaperälle pääseminen on tärkeää. Vain siellä voimme kohdata toisemme hedelmällisellä tavalla.

Mitä tuo hedelmällinen maaperä sitten on? Se riippuu ihmisten välisestä kanssakäymisestä. Ensimmäisellä kerralla hiljaa ollut näyttelijä herätti minussa puolustusreaktion. Mikä on vialla? Totuus kuitenkin on se, että mitään ei ollut vialla. En vain tuntenut häntä tarpeeksi hyvin, jotta olisin osannut päätellä, että tämä on hänen toimintatapansa tällaisissa tilanteissa.

Produktion edetessä tulimme paremmin tutuksi, eikä mitään ongelmaa enää ollutkaan. Myös keskinäinen käyttäytymisemme muuttui, sekä piirissä että sen ulkopuolella. Miksi? Koska piiri mahdollisti kohtaamisemme puolueettomalla maaperällä. Sen kautta kasvoimme yhteen ja opimme näkemään toisemme sellaisina kuin olemme.

Edelliseen viitaten tulin myös ehkä hieman sokeaksi ihmisten persoonille. Ajattelin piirin toimivan työryhmäni kohdalla yhtä vavisuttavasti ja avaavasti kuin omalla kohdallani. Enkä osannut odottaa, että joku voisikin reagoida eri tavalla kuin minä. Onneksi ymmärsin tämän edes viiveellä. Tärkeää oli antaa aikaa ihmisille olla sellaisia kuin ovat tämän harjoitteen piirissä. Pakottamalla en olisi saanut aikaiseksi muuta kuin eripuraa.

Bogart (2004, 152–153) esittää että tunteiden kasaaminen, keskittäminen ja purkaminen valittuna hetkenä kirkastaa ja helpottaa näyttelijän työtä. Vaikka Bogart puhuukin harjoitusprosessista, voi tämän ajatuksen kytkeä suoraan myös piiriin. Piirinkin tarkoituksena on keskittää tunteet, jotta ne voidaan myös ilmaista (piirissä). Piiriin osallistujat eivät ehkä miellä asiaa näin, mutta tulokset puhuvat puolestaan. Kun saa ilmaista itseään vapaasti, omana itsenään edes hetken verran, voi vapauttaa suuria voimavaroja käyttöönsä. Samalla omat henkilökohtaiset tunteet eivät kiinnity harjoitusprosessiin, vaan ne voi jakaa muulle työryhmälle. Tällöin, toivottavasti, myös työryhmän väliset jännitteet purkautuvat, kun niitä on mahdollista käsitellä turvatussa ympäristössä.

Lopulta piiri pysyi samanlaisena harjoituskauden loppuun saakka. Usean näyttelijänkin mielestä tämä oli hyvä ratkaisu. Pitämällä piirin samanlaisena saimme pidettyä sen turvallisena rituaalina.

Esityskauden alettua piiri pysyi mukana työskentelyssämme. Tosin se muutti muotoaan. Emme kokoontuneet enää yhtä virallisesti. Ihmiset tulivat miten tulivat. Esityskauden aikana kävimme edelliskerran kuulumiset ja mahdollisen palautteen yhdessä lävitse. Omat kuulumiset ja tuntemukset jäivät vähemmälle tarkastelulle. Emme tarvinneet enää piiriä samanlaisessa muodossaan. Keskitimme energiamme esitykseen valmistautumiseen. Se itsessään tarjosi tarpeeksi keskittymistä luovan ilmapiirin.

4.6 Loppupäätelmiä piiristä

Piiri sinänsä ei toiminut harjoitteena, joka olisi suoraan antanut näytelmään lisää sisältöä. Sen tehtävänä oli varmistaa paras mahdollinen työilmapiiri sen hetkisistä lähtökohdista. Ehkä suurin saavutus, joka piirin avulla saatiin, oli hyväksymisen ilmapiirin luominen. Käsillä olevat esteet todettiin olemassa oleviksi, ja jos niille ei pystytty tekemään siinä hetkessä mitään, niin sitten harjoituksiin mentiin niiden kanssa.

Väitän, että työskentelymme helpottui valtavasti jo siksi, että olimme tietoisia sen hetkisistä rajoitteistamme. Kun nämä rajoitteet vielä puhuttiin ääneen, ne muuttivat muotoaan ja niistä tuli mahdollisuuksia. Näin menimme kohti inhimillistä tekemisen tasoa, joka toivoakseni on mahdollista saavuttaa missä tahansa työpaikassa tai ryhmässä. Ihmisen huomioon ottaminen sellaisena kokonaisuutena kuin hän juuri sillä hetkellä on avaa huimia mahdollisuuksia.

Piiri myös selkeästi auttoi ihmisiä olemaan vapaasti sellaisia kuin he ovat. Alun pienen jännittämisen jälkeen kukin uskalsi olla todella rennosti ryhmän kanssa, omana itsenään. Tavoite siis täyttyi siltä osin, vaikka olisin mielelläni nähnyt laajempaa skaalaa ilmaistuissa mielipiteissä.

Erilaista näkökulmaa piirin tarpeellisuudesta tuo mukanaan erään näyttelijän mielipide. Hän koki piirin omalta osaltaan yhdentekeväksi, koska se ei antanut hänelle mitään uutta. Hän olisi halunnut säilyttää mahdollisuuden siihen, ettei joka kerta olisi pitänyt sanoa jotain. Kyse on persoonasta. Ihmisenä tämä näyttelijä on sellainen, joka puhuu asiat auki joka tapauksessa. Siksi piiri oli hänelle niin turhauttava. Halusin kuitenkin taata, että hiljaisinkin työryhmän jäsen saa äänensä kuuluville ja sen vuoksi puolustan piirin käyttöä. Tämäkään harjoite ei sovellu kaikille sellaisenaan.

Edelliseen viitaten koko homma – tavallaan – myös karkasi käsistä. Olin niin lumoutunut omasta kokemuksestani tarinateatterityöpajassa, että en uskaltanut kyseenalaistaa piirin tehtävää tai muotoa missään vaiheessa. Tämä aiheutti sen, että piiri pysyi samanlaisena loppuun asti. Annoin ihmisten puhua, mitä heille mieleen tuli. Usein asiaa tuli liikaakin. Loppua kohden puheita olisi voinut hieman rajoittaa, sillä joskus puhuimme piirissä jopa tunnin. Se oli selvästi liikaa.

Esitin piirin yhteydessä usein kysymyksen “Mitä sinulle kuuluu?”. Ehkä se tulisi korvata kysymyksellä “Minkä (tunteen tai ajatuksen) kanssa tulet harjoituksiin?” tai “Miltä sinusta tuntuu nyt?”. Tässä kohtaa sananvalinnalla on mielestäni merkitystä. Käyttämäni kysymyksen varjolla on helppo lähteä kertomaan vaikka viime viikon tapahtumista. Kun kysymys rajataan juuri siihen hetkeen, jolloin harjoitukset alkavat on vastaajan vaikeampi eksyä sivupoluille.

Pitää myös muistaa, että piiri ei ole omnipotentti työväline. Tutustumiseen ja tutustuttamiseen on monia erilaisia, vähintäänkin yhtä hyviä työkaluja. Itse en kuitenkaan (toistaiseksi) tiedä parempaa tapaa yhdistää työskentely ja ryhmäyttäminen. Piirin avulla myös monet näkymättömät asiat, esimerkiksi erilaiset työroolit ja niihin siirtyminen, saadaan näkyviksi. Näin niitä on helpompi analysoida myös jälkikäteen.

Eräs näyttelijä kommentoi, että piiriä ei välttämättä tarvita, jos ryhmä koostuu (lähes yksinomaan) kokeneista näyttelijöistä. En tiedä, onko näin. Harjoitusten alkamisen taitekohta on jollakin tavalla kuitenkin käsiteltävä, joten miksi siitä ei tekisi virallista? Miksi ihmisille ei annettaisi mahdollisuutta puhua omista tunteistaan ja tuntemuksistaan?

Piiri on vain yksi työväline monien joukossa. Se ei sovi kaikille. Jokaiselle ryhmälle on olemassa yhtä toimiva tapa saada ryhmä hengittämään, elämään ja saavuttamaan uskomattomia päämääriä. Pitää vain muistaa, että ihmiset niitä töitä tekevät. Ihmisiä, kuin kukkiakin, pitää kastella. Piiri oli minun tapani kastella.

5 OHJAAMASSA SEKÄ JÄRJELLÄ ETTÄ TUNTEELLA - ONNISTUUKO?

Ohjaaja on ensisijaisesti ryhmää varten. Esimerkiksi piiriä käyttämällä pyrin myös tekemään oman roolini mahdollisimman inhimilliseksi. Kyse ei ole tempusta vaan ihmisistä välittämisestä. Ryhmässä on kyse ryhmästä eikä ohjaajan oman egon esiin tuomisesta. Tai hänen ongelmiansa läpikäynnistä. *Ei mistään kotoisin* ohjauksessa tehtäväni oli olla yhtä avoin kuin työryhmäkin ja luotsata heitä työskentelymme ohessa yhä vapaampaan itsensä ilmaisuun.

Koska kävin samanaikaisesti tarinateatterityöpajassa omaa tunnemaailmaani lävitse, oli minun helppo nähdä samanlaisessa tilanteessa olevat työryhmän jäsenet (Aalto 2000, 40). Omia ominaisuuksiani läpi käydessä keskityin itselleni mielenkiintoisiin seikkoihin. Tästä syystä tulin myös hieman sokeaksi muille mahdollisille työryhmän reaktioille.

5.1 Alkuvalmistelut

Omat tuntemukseni produktion alkujuurilta ovat hämmennyksen ja pelonsekaiset. Pelkästään työryhmän massiivinen koko, viisitoista henkeä, oli suuri haaste. Halusin kuitenkin jokaiseen tehtävään oman henkilönsä, ettei kenenkään tarvitsisi revetä enempään kuin on tarvis. Heidän kokoamisensa ja saattamisensa näytelmän teemojen äärelle olivat suuria haasteita. Aloin vahvasti elää produktiota koko olemuksellani.

Ennen harjoitusten alkua pyrin pelaamaan järkevästi. Onnistuinkin siinä, mutta olin hukassa ja siksi pyrin koko ajan kohti selkeästi hahmotettavaa päämäärää. Alkuperäinen opiskeluaikatauluni oli mennyt uusiksi ja tiesin monta kuukautta ennen harjoitusten alkamista, että tarinateatterityöpaja ja ohjaukseni olisivat ajallisesti päällekkäin. Tämä aiheutti paniikin lisäksi vahvan halun tehdä raudanluja organisointi ennen ohjaukseen hyppäämistä.

Tiukka aikataulu toimi myös hyvänä järjestävänä voimana. Asiat oli tehtävä aikataulun puitteissa tai muuten koko homma olisi mennyt puihin. Toisaalta kyse oli myös puhtaasta ahneudesta ja huomionkipeydestä. Taustalla oli myös jäsentymätön tunne tekemiseen hukkumisesta ja sen kautta arvostuksen saamisesta (Turunen 2004, 136).

Edellinen mielessä olin siis miettinyt monet asiat ehkä liiankin valmiiksi aloittaessani ohjauksen. Olin kauhuissani. En osannut odottaa työmäärän olevan niin massiivinen. Jälkikäteen voisi sanoa, että pelkäsin kokonaisuutta siinä määrin, että pyrin järjestämään sen mahdollisimman pieneksi ja hallittavaksi kokonaisuudeksi. Valitettavasti tämä näkyi ja tuntui esimerkiksi *Lääkäri*-hahmon kohdalla, joka on tarinan antagonistin. Olin niin hämmentynyt koko hahmosta, että se ei päässyt elämään, vaan pysyi melko muuttumattomana ensimmäisistä harjoituksista esityskauden loppuun saakka. *Lääkäri*n näyttelijän mukaan pieni revittely olisi elävöittänyt roolia kummasti ja olen hänen

kanssaan samaa mieltä. Tässä esimerkissä kiteytyy koko produktion perustavanlaatuisen ongelma: kaikki oli liian valmiiksi suunniteltua, jotta asioita olisi voinut tapahtua loppuun asti spontaanisti (Bogart 2004, 125–127).

Itselleni en ollut asettanut samanlaista työoikeutta kuin työryhmälleni. Ohjaajana valmistauduin ottamaan kaiken sen, mitä muut eivät pysty tai ehdi hoitamaan. Jännittyneen ensikertalaisen reaktioita, luulisin. Pyrin joka puolelta jatkuvasti varmistamaan, että homma toimii. Härkin muiden työryhmäläisten osa-alueille jatkuvasti, vaikka tavoite nimenomaan oli ollut se, että jokainen saisi tehdä omaa itsenäistä, taiteellista työtään. Kukaan työryhmäläisistä ei produktion aikana sanonut, että pyrin hallitsemaan heitä liiaksi, mutta itselläni oli sellainen tunne.

5.2 Harjoituskausi

Ennen harjoituskautta ja sen aikana etukäteen tehdyt ratkaisut alkoivat nopeasti näyttää voimansa. Piirin lisäksi myös etukäteen hoidetut käytännön järjestelyt näyttivät tuottavan tarvittavaa turvaa työryhmään. Toisaalta taas olin koko ajan varpaillani ja odotin kriisin laukeamista. Elin siinä oletuksessa, että ryhmän kehityskaudessa välttämättä tulee eteen jokin mullistava ja vaikea piste. Pelkäsin kuitenkin turhaan. Mitään suurta kriisiä ei tullut. Työryhmässä ei ollut aistittavissa mitään suuria ristiriitoja. Piirissä kommentit tulivat melko vapaasti ja soljuvasti. Riitoja ei syntynyt, vaikka niitä odotin. En osaa vielääkään itse vastata kysymykseen, miksi koko prosessin aikana ryhmä ei kriisiytynyt. Oma vaikutukseni asiaan oli varmasti kiltteyden lisäksi kuuntelu- ja järjestelytaidoissani. Osasin hoitaa ainakin käytännön asiat niin, että kaikilla oli hyvä olla. Mutta toiminko oikein? Aikaisemmin mainittu spontaaniuden ajoittainen puute saattoi johtua juuri siitä, että en uskaltanut haastaa itseäni enkä työryhmää kokeilemaan enemmän. Toisaalta, joistakin asioista on sovittava, jotta työilmapiiri olisi hedelmällinen. Mielestäni *Ei mistään kotoisin* oli juuri tällainen produktio. Sievästi sellaisessa tasapainossa, että mitä tahansa saattoi tapahtua lavalla. (ks. Bogart 2004, 142)

Myös omat tuntemukseni ohjaajana olivat myös ehkä liian järjesteltyjä. Muutamia kertoja näyttelijän haastaessa minut ajattelemaan ja pallottelemaan ideoilla huomasin tyrmääväni uudet ajatukset. Ärsyynnyin siitä, että mielessäni valmiiksi pohdittu skenaario ei muka

toimi. Miten niin ei toimi? Arastelu, pelko, viha, ärsytys, turvan haku, tämä oli se reitti jota tällaisissa keskusteluissa etenin – omassa sisäisessä maailmassani. Ulospäin tämä näytti varmasti siltä, etten uskaltanut ottaa asemaani kuuluvaa auktoriteettia käyttööni. Tämä johti taas siihen, että en uskaltanut päästää luovuutta valloilleen kokeilemisen muodossa. Nämä olivat minulle kipeitä hetkiä monestakin syystä. Piirissä huomio oli aina työryhmässä, ei niinkään itsessäni. Ohjatessa en voinut välttää huomion keskittymistä itseeni ja jouduin siksi jatkuvasti tekemisiin oman epävarmuuteni ja hämillisyyteni kanssa. Jota ei varmasti voinut olla huomaamatta. (Ks. mm. Bogart 2004, 128–130; Turunen 2004, 127.)

Tässä asiassa jouduin tekemisiin myös oman auktoriteettiongelmani kanssa. En ole ennen ollut johtavassa asemassa juuri missään kohtaa elämäni.

...jokaisen ohjaajan olisikin hyvä tunnistaa oman vallanhalunsa laatu. Ohjaajalla on iso valta, halusi hän sitä tai ei. Hänellä on työnjohdollinen valta sekä taiteellinen valta [--] lopullisten valintojen tekijänä. (Koskenniemi 2007, 114.)

Omalla kohdallani tämä tarkoittaa sitä, että etsin – ohjaajanakin ollessani – turvaa. Samalla kun pyrin järjestämään sitä itselleni, järjestän sitä nähtävästi myös toisille. Vaikka turvan luominen työryhmään on tärkeää, se ei saa ylikorostua. Päätöksenteossani tämä valitettavasti johtaa usein siihen, että en osaa tehdä vaikeita päätöksiä. Saatan lykätä niiden tekemistä ja jälleen kerran luisua miellyttämiseen. Tasapainon löytäminen tässäkin asiassa on tärkeää.

Tämä johtaa jo aiemmin mainittuun taiteellisen ilmaisun tyypistymiseen. Toisaalta turvasta käsin on hyvä työskennellä, kun ei tarvitse jatkuvasti olla peloissaan. Kyse onkin työtapojeni kehittämisestä sellaiseen suuntaan, jossa työryhmä voisi olla turvassa samalla tehden hyppyjä tuntemattomaan.

Toisaalta edellinen kohta toteutui jo tässä produktiossa. Olin etukäteen huolehtinut siitä, että työskentelypuitteet olivat sellaiset, joissa asioita saattoi vapaasti tapahtua. Käytännön asiat oli hoidettu jo etukäteen. Työryhmä oli piirin avulla viritetty työvalmiuteen. Kaikki oli valmista. Mitä tahansa saattoi tapahtua. Huolimatta jo aiemmin mainitusta kontrollinhalusta asioita silti tapahtui. Bogart (2004, 135) kirjoittaa tästä asiasta valloittavasti. Hänen mukaansa pelkkä asioiden tarkastelu muuttaa niitä, koska

kaikki asiat ovat jatkuvasti liikkeessä. Tämä oli myös *Ei mistään kotoisin* -harjoitusten pääasiallinen anti. Tarkkailin virittäytyneitä näyttelijöitä lavalla, jotka tuottivat yhdessä luomamme ilmapiirin turvin näyttämölle ihmeellisiä kohtauksia. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna prosessi oli hedelmällinen. Vaikutukset vain olivat niin huomaamattomat, että en sitä vielä harjoituskaudella ymmärtänyt. Jokainen harjoituskertamme edisti näytelmää huikeasti.

5.3 Ohjauksen yhteenveto

Ensi-ilta oli ja meni. Näytelmästä saamani palaute oli yhtäkaikki ihmeellistä. Monet olivat haltioissaan. Halusin kiihkeästi palautetta ja sain vain ylistyksiä. Kriittinen näkökulma puuttui – ainakin aluksi.

Mietin pitkään syitä palautteen yksipuolisuuteen. Olimmeko muka onnistuneet niin hyvin, ettei näytelmässä ollut moitteen sijaa? Ei edes mitään parannettavaa? Vai keskustelinko vain väärin ihmisten kanssa? Sain lopulta kaipaamaani kritiikkiä monelta taholta. Silti päällimmäiseksi jäi onnistumisen tunne. Mutta miksi sitten onnistuimme niin hyvin?

Ehkä juuri edellä mainitusta syystä myös esitykset olivat niin hullaannuttavia. Olimme keskittyneet itse työn tekemiseen hyvillä mielin ja se näkyi esityksistä. Näin ainakin haluan uskoa. Olimme siis onnistuneet ainakin kahdessa asiassa. Ensinnäkin olimme tehneet hyvän, itsenäisen taideteoksen. Toiseksi ihmiset olivat tunteet olonsa hyväksi harjoitellessaan ja esittäessään. Jälkimmäinen seikka mielestäni väistämättä ruokkii ensimmäistä. Molemmat kohdat on myös mahdollista saavuttaa monin keinoin. Itse tosin nautin tästä työtavasta niin paljon, että jatkossa aion kehittää sitä vieläkin pidemmälle.

6 LOPPUYHTEENVETO

Olen tässä työssä tutkinut mahdollisuutta ottaa yksilö ja hänen tunteensa huomioon ryhmäkeskeisessä työskentelyssä. Pitääkö näin toimia? Jos, niin miksi? Millaista hyötyä siitä on?

Itsestäni olen oppinut paljon. Omat työtapani ja etenkin omat rajoitteeni ovat tulleet minulle entistä selvemiksi. Tunteiden kanssa työskentelystä minun onkin siirryttävä kohti sellaista työtapaa, jossa huomioin myös itseni kokonaisuutena. Keskittyminen tunteisiin on ollut vain yksi työvaihe ja nyt on aika siirtyä eteenpäin.

Samalla kun olen oppinut itsestäni, olen oppinut myös ryhmästä. Tarinateatterin tarjoamat työvälineet antavat mahdollisuuden sukeltaa syvälle. Jos ihmiset ovat tähän halukkaita. Sekin on kuitenkin vain yksi työvaihe. Jokaisen ryhmän kohdalla tulee etenkin ohjaajalle olla kristallinkirkkaana se, mitä tämä ryhmä tavoittelee. Tämä kysymyksenasettelu määrittää sen, miten tunteita tulisi käsitellä.

Tunteiden kanssa työskennellessä ei voi tietää, mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Aivan arkipäiväinen keskustelu saattaa herättää kanssaihmisissä vahvoja reaktioita. Piirin avulla tällaiset kokemukset on mahdollista työprosessin puitteissa rajata ja käsitellä.

”Työ tekijänsä palkitsee” -fraasin mukainen ajattelu, jossa ihminen määrittyy vain ja ainoastaan työnsä kautta ei istu tällaiseen ajatteluun. Ihminen on nähtävä sellaisena kokonaisuutena, joka ei ole koskaan valmis. Joka aamu synnymme uuteen päivään unen maailmasta aavistamatta mitä tulevaisuus tuo mukanaan. Jos meille ei suoda työympäristössämme mahdollisuutta jakaa myös tunteitamme, menemme lukkoon. Alamme etsiä mahdollisuutta tunteiden purkuun jostakin muualta.

Pietiäisen esittämä jako tunteisiin ja antitunteisiin (Pietiäinen 2001, 28–33. Ks. Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio) toimii tässä hyvänä karttana. Vaikka ihminen on usein sokea omille tunteilleen, tarjoaa Pietiäisen teoria hyvän pohjan, jonka kautta niitä voi lähteä käsittelemään. Totta, tämä lähestymistapa on älyllinen. Jostakin on kuitenkin lähdettävä liikkeelle. Pietiäisen teoria antaakin mahdollisuuden ottaa ensimmäinen askel kohti omia tunteitaan ja sitä kautta myös kohti eheämpää itsetuntoa.

Piiri tarjoaa yhden mahdollisuuden tällaisen työskentelyn aloittamiseen. Se ei ole täydellinen eikä se sovi kaikille. Tuntemattomien ihmisten yhteen saattajana se on ehkä parhaimmillaan. Oikein käytettynä se tarjoaa mahdollisuuden istua alas ja tutustua toiseen ihmiseen vailla pakkoa ja pelkoa. Kyse on mahdollisuuksien antamisesta. Tunteille täytyy antaa tilaa tulla. Niiden esiintyminen tai esiintymättömyys ei välttämättä toimi mittarina piirin onnistumiselle.

Piiri ei myöskään ole helpoin tapa tutustua ihmisiin. Se asettaa osallistujalleen haasteen sekä avata itseään että kuunnella muita. Tällaiseen työskentelyyn eivät kaikki varmasti suostu tai halua ryhtyä. Pitkään yhdessä toimineisiin työyhteisöihin tällaisen työskentelytavan tuominen saattaa olla haasteellista. Varsinkin silloin, jos ihmisten välillä on paljon puhumattomia asioita.

Omassa ohjauksessani piiristä oli sanoinkuvaamatonta hyötyä. Opin ihmisistä ja toivottavasti he oppivat minusta. Seuraavaksi aion keskittyä enemmän hallinnan sijasta mahdollisuuksien antamiseen. Vaikka piiri mahdollisti paljon ohjauksessani, se ei ollut kaikki. Itseäni jäi kutkuttamaan toteutumattomien mahdollisuuksien kirjo. Ehkä nyt, tuntiessani itseni ja ryhmän dynamiikkaan vaikuttavia asioita paremmin, voin ohjaajana antaa luovuudelle enemmän tilaa.

Äänisuunnittelijamme kanssa puhuimme siitä, miksi harjoitusprosessimme oli ollut niin kitkaton. Hän tarjosi johtoajatukseksi sitä, että meidän ei tarvinnut purkaa harjoitusten tuottamia tunteita itseksemme tai jollekin ulkopuoliselle. Meillä oli siihen kanava. Piirin muodossa.

Älykkö löysi runoilijan ja he kohtasivat. Nyt heidän yhdessä pitää alkaa rakentaa siltaa uusien jokien ylitse, jotta maailma ei jäisi kokematta.

7 LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Aalto, Mikko 2000. *Ryhmästä ryppääksi*. Tampere: My Generation Oy.

Bogart, Anne 2004. *Ohjaaja valmistautuu*. Helsinki: Like.

Koskenniemi, Pieta 2004. Vullan ja vastuun jako. Teoksessa *Osallistava teatteri Devising ja muita merkillisyyksiä*. Koskenniemi, Pieta. Opintokeskus kansalaisfoorumi. 111–114.

Niemistö, Raimo 2004. *Ryhmän luovuus ja kehitysehdot*. 6. muuttamaton painos. Helsinki: Palmenia kustannus.

Pietiäinen, Antti 2001. *Tunne antitunne perimä – johdatus tunteiden dynamiikkaan*. 2. painos. Huhmari: Kar-print.

Salas, Jo 1999. *Improvising real life – personal story in playback theatre*. 3rd edition. New York: Tusitala Publishing.

Turunen, Kari E. 2004. *Tunne-elämä*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Painamattomat lähteet

Kytösaho, Esa 2008. Stadian tarinateatterityöpajan työpäiväkirja. Tekijän hallussa.

Kytösaho, Esa 2008. *Ei mistään kotoisin* -näytelmän ohjauspäiväkirja. Tekijän hallussa.

Kuvat

Kuva 1: Tunteiden dynamiikkakaavio. (Pietiäinen 2001)

Kuva 2: Tarinateatterin perusasetelma. (Salas 1999, numerot ja tekstin kuvaan muokannut Esa Kytösaho.)

Kuva 3: Kuva *Ei mistään kotoisin* -näytelmän harjoituksista. (Turkka Tervonen)

Elokuva

Isältä pojalle. Suomi, 2004. Ohjaus Visa Koiso-Kanttila. Guerilla Films Oy.

Liite

Ei mistään kotoisin -näytelmän käsiohjelma

OHJAAJAN SANA

Valmistun pian. Kehä on kuljettu, lopusta löytyikin alku. Löysin kotiin. Pieni osa tästä matkasta on teille tänään tarjolla. Muutamia vastauksia ja kysymyksiä löysimme, joita teille tänään tarjoamme.

Työryhmäläiset! Teidän ansiostanne tämä esitys on se hengittävä ja oikukas olento, jonka kanssa olemme oppineet elämään viime viikkojen aikana. Kiitos panoksestanne, kiitos rakkaudestanne.

Jaaha, sitä on kahvit valmiit. Maistuisiko?

Helsingissä 1.4. 2008
Esa Kytösaho

Esitys on Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadiasta teatteri-ilmaisun ohjaajaksi (AMK) valmistuvan Esa Kytösahon lopputyöohjaus.

EI MISTÄÄN KOTOISIN

Punaisessa tuvassa jossain päin Suomea pientä perhettä kohtaa onnettomuus. Äiti kuolee. Maanviljelijämies jää yksin kahden pienen pojan kanssa. Kaiken keskellä perheen toinen poika Raimo jää kiinni muistoihinsa ja katoaa omaan fantasiamaailmaansa.

Ei mistään kotoisin kertoo miehistä, joiden on keskenään, ilman naisia, pärjättävä arjessa. Näytelmä kertoo itsensä kadottamisesta ja löytämisestä, psyyken hajoamisesta ja parantumisesta sekä siitä omalaatuisesta lämmöstä, jota miesten välisissä suhteissa vaalitaan.

ROOLIT NÄYTTÉLIJÄT

Sakari Helasvuori,
Ylermi,
Hovimestari,
Puu,
Myyjäismuija #2
Lasse Turunen

Äiti,
Pekka,
Bändäri #2

Karolina Eklund

Pappi,
Muurahaispesä,
Moog-mies,
Lelutraktori, Vanha traktori, Iso traktori

Petri Jalava

Raimo Helasvuori

Matti Toivio

Anssi Helasvuori,
Iso traktori
Juha Koistinen

Ulla, Raisa, Puu,
Bändäri #1
Tanja Turpeinen

Hoitaja,
Lääkäri,
Rauli,
Rumpali,
Myyjäismuija #1

Jani Hendriksson

Esittävän taiteen
koulutusohjelma

STADIA
HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

EIMISTAAN KOTOISIN

Esityksen kesto: noin 1h 40min
Esityksessä ei ole väliaikaa
Esityksessä kiroillaan ja poltetaan sikaria
Esitystä ei suositella lapsille
Käsikirjoituksen oikeuksia valvoo
käsikirjoittaja

LISÄTIEDOT

eimistaankotoisin.blogspot.com

VARAUKSET

050 341 6530

eimistaankotoisin@gmail.com

ESITYKSET

pe 4.4.2008 klo 19.00
su 6.4.2008 klo 15.00
ti 8.4.2008 klo 19.00
ke 9.4.2008 klo 19.00
pe 11.4.2008 klo 19.00
la 12.4.2008 klo 15.00
ma 14.4.2008 klo 19.00
ti 15.4.2008 klo 19.00
pe 18.4.2008 klo 19.00
la 19.4.2008 klo 15.00

Esityspaikka:

Pylvässali
Hämeentie 161
Helsinki

MUU TYÖRYHMÄ

Lavastus: Annastiina Storm

Puvustus: Sirkku Angeria

Äänisuunnittelu: Marko Pakarinen

Valosuunnittelu ja ajo: Louna-Tuuli Luukka
ja Sanni Koistinen

Käsiohjelma, flyer, juliste, valokuvat: Turkka Tervonen

Tuottaja: Tuomas Tirkkonen

Ohjaava opettaja: Sussa Lavonen

Käsikirjoitus ja ohjaus: Esa Kytösaho

KIITOS

Kotiväki ja läheiset

Isät kautta maan

Stadian henkilökunta
etenkin Jyrki, Mikko, Harri, Riitta, Elina, Sanna
ja Riku

Päivi Ketonen ja tarinateatterikurssi

Ravintola Poikkeustila

Reilun kaupan banaanit

Rakas Töpsykkä

